

UNIVERZITET SINGIDUNUM
DEPARTMAN ZA POSTDIPLOMSKE STUDIJE

POSLOVNA EKONOMIJA
MASTER STUDIJSKI PROGRAM

Problemi i planovi razvoja opština u Zapadnoj Srbiji

Mentor:

Prof. dr Jelena Stanković

Kandidat:

Siniša Milić

Br. indeksa: 400265/2012

Beograd, februar 2017.

Sadržaj:

UVOD.....	4
1. METODOLOGIJA.....	6
1.1. Operacionalno određenje predmeta istraživanja.....	7
1.2. Metode istraživanja.....	9
1.3. Ciljevi istraživanja.....	10
1.4.1. Naučni ciljevi.....	10
1.4. Hipoteze.....	11
2. REGIONALNI RAZVOJ.....	13
2.1. SWOT ANALIZA SRBIJE	16
2.2. PLANIRANJE RAZVOJA.....	21
2.2.1. Strategija kao mehanizam razvoja	21
2.2.2. Zakonski okvir za planiranje lokalnog razvoja.....	23
2.2.3. Institucionalni okvir za planiranje lokalnog razvoja.....	24
2.2.4. Brendiranje kao mehanizam razvoja.....	25
2.2.5. Postupak planiranja lokalnog razvoja	27
3. ZAPADNA SRBIJA	30
4. CILJEVI STRATEŠKOG PLANIRANJA RAZVOJA	31
4.1. REGION ŠUMADIJE I ZAPADNE SRBIJE	34
4.2. Prikaz potencijala i problema u opštinama Užice, Gornji Milanovac, Loznica, Priboj i Nova Varoš.....	35
3.2.1. Užice.....	35
3.2.2. Gornji Milanovac.....	44
3.2.3. Loznica	50
3.2.4. Priboj	55
3.2.5. Nova Varoš.....	59
3.2.6. Zaključak na osnovu podataka o opštinama	63

5. ZAKLJUČAK	67
LITERATURA	69

UVOD

Regionalni razvoj predstavlja značajnu komponentu privrednog razvoja jedne zemlje. Gledano u globalu u svetu su sve više prisutne nejednakosti, pa je i problem regionalne ravnomernosti sve veći. Regionalne neravnomernosti u Srbiji su među najvećim u Evropi. Te neravnomernosti su rezultat neravnomerno raspoređenog kapitala i zaposlenosti. I kapital i zaposlenost su koncentrisani u najrazvijenijim područjima. U mestima gde su ove komponente slabe, slab je i celokupni privredni razvoj (Vacić-Mijatović, B., Simić, A., Radović, Z. 2003).

Postoji puno uzroka regionalne neravnoteže u našoj zemlji, a ključni su: velika nezaposlenost po regionima, demografski trendovi, devastacija industrijskog kompleksa, neadekvatna infrastruktura, itd. Uglavnom su sve privredne aktivnosti koncentrisane u Beogradu. Svi ostali regionalni centri su slabo razvijeni u odnosu na Beograd. U Beogradu je mnogo veći procenat zaposlenosti, ljudi konstantno iz manjih gradova dolaze u Beograd zbog zaposlenja. Tu je najveći broj uspešnih preduzeća, pa mnogi mladi i perspektivni ljudi koji u Beograd dođu samo na studije, zbog posla ostaju tu. Zbog svih ovih razloga postoji ogromna neuravnoteženost u ekonomskom razvoju između Beograda i ostalih mesta.

Mnogi veliki regionalni privredni sistemi su nestali i to je dovelo do povećanja procenta nezaposlenosti (u prvom kvartalu 2016. godine stopa nezaposlenosti porasla je na 19% na nivou cele zemlje, a u regionu Šumadije i Zapadne Srbije iznosila je 16,6 (Izvor: <http://webrzs.stat.gov.rs> 05.09.2016). Razvojne inicijative koje su postojale na regionalnom i lokalnom nivou stagnirale su zbog visokog stepena centralizovanosti koji je doveo do sve većih regionalnih neravnomernosti.

Na brojne planove koji su ranije bili započeti kao i na sam način planiranja uticale su promene u okolnim zemljama, pre svega u samoj Evropskoj uniji. Zbog porasta ekološkog značaja i održivog rasta, došlo se do drugačijeg pogleda na planiranje razvoja (u fokusu je pre svega strateško planiranje): planiranje razvoja zasniva se na kombinaciji regionalnog planiranja i održivog razvoja (Sagar & Marshall 1994).

Regionalna politika je u poslednjih desetak godina jedan od najvažnijih instrumenata EU. Republika Srbija se sada konačno, posle dugih i teških godina tranzicije, posvećuje strateškom planiranju razvoja, sistematskom otklanjanju problema na nivou regiona i

izgradnju institucija neophodnih za sprovođenje planova u delo. Donošenjem osnovnih zakona i predzakonskih akata, kao i statističkom regionalizacijom, Srbija je uspostavila institucionalni okvir za rešavanje problema regionalnih neravnomernosti.

U sklopu rada koristićemo se statističkim podacima koji su jako bitni za komparaciju. Statistička analiza u radu će biti korišćena u svrsi istraživanja statističkih podataka kako bi se dobila slika stanja regionalnog razvoja Srbije i zapadne Srbije danas. Na početku rada u tabelarnom prikazi daćemo SWOT analizu Srbije, a kasnije na odgovarajućim mestima i analizu problema i potencijala za razvoj u opštinama u zapadnoj Srbiji.

Postoje razni faktori koji mogu da povoljno ili nepovoljno utiču na razvojne tendencije i toga bi trebalo da budu svesne sve opštine i svi gradovi prilikom strateškog osmišljavanja razvoja. Makroekonomska previđanja su prilično pesimistična što se tiče dostizanja natprosečnog priliva kapitala koji je postignut u godinama pre krize, iako je prošao najkritičniji momenat finansijske krize.

Lokalne samouprave u Republici Srbiji sve su svesnije da će ukoliko žele da ravnopravno da uđu u trku sa oštrom konkurencijom, morati da obezbede određene uslove (stabilne političke institucije, konkurentnu radnu snagu, niske lokalne takse i naknade, visoke standarde poslovanja, jednostavne procedure dobijanja dozvola i saglasnosti za početak poslovanja) zato što će i investitori postaju sve izbirljiviji. Pored toga moraće da budu opremljene investicionim lokacijama i povoljnim paketom dodatnih finansijskih podsticaja.

1. METODOLOGIJA

Svako istraživanje podrazumeva određivanje pojmova koji će se koristiti za njegove potrebe (Miljević M. 2010). Ključni pojmovi u ovom istraživanju jesu; regionalni razvoj, ekonomska asimetričnost, humani razvoj, strateški plan, lokalna samouprava i sl.

Pojmom regionalnog razvoja bavićemo se u prvom delu rada, komentarišući regionalni razvoj naše zemlje. Regionalne neravnomernosti posebno su izražene u zemljama koje su kao i naša preživele duge godine tranzicije. Ta neravnomernost ogleda se u svim segmentima društva. Ispoljava se kroz ekonomske, infrastrukturne i demografske faktore.

Proces transformacije privrede i društva Srbije inicirao je regionalne neravnomernosti. Ove neravnomernosti najviše se ogledaju u velikim ekonomskim razlikama među regionima: naročito u nivou rasta nezaposlenosti, dohotku stanovništva, efektima privatizacije i obimu stranog ulaganja. Asimetričnosti su uglavnom rezultat specifičnosti regiona – ovo se naročito odnosi na strukturu privrede jer ona utiče na to sa se jedna sredina lakše ili teže prilagodi aktuelnim promenama u privredi i društvu (Sokić, S. 2003).

Infrastrukturna opremljenost je od vitalnog značaja za razvoj zemlje, s obzirom na njen uticaj na sve aspekte privrednog i društvenog razvoja. U Srbiji postoje velike regionalne i unutarregionalne razlike u pogledu infrastrukturne opremljenosti (saobraćajne, telekomunikacione i vodoprivredne), odnosno, prateće suprastrukture. Razlike se, pre svega, manifestuju kroz nesaglasnosti između razvijenog severa i nerazvijenog juga Srbije u pogledu kvaliteta putne mreže i samih puteva kao i telekomunikacione i stambene infrastrukture..

Poljoprivreda predstavlja značajan segment ekonomske i socijalne strukture Srbije. Faktori koji ograničavajuće deluju na razvoj poljoprivrede naše zemlje su brojni: neadekvatna monetarno-kreditna politika koja nije uvažavala specifičnosti poljoprivredne proizvodnje; neadekvatan sistem zaštite i podsticaja razvoja poljoprivrede; gubitak tržišta; smanjenje izvoza poljoprivrednih proizvoda; rasparčavanje poseda; nedostatak tržišne infrastrukture; državni intervencionizam. Polazeći od sadašnjih mogućnosti, razvoj poljoprivrede predstavlja značajnu polugu ukupnog ekonomskog oporavka i razvoja zemlje.

1.1. Operacionalno određenje predmeta istraživanja

Teorijska i empirijska zasnovanost i aktuelnost

Ranije smo već napomenuli da je veoma bitno da država bude kompletno usklađena i da vlast vrši regulativu pokrajni i regiona. U teorijskom smislu država će svakako bolje funkcionisati ukoliko ispravno i ravnomerno funkcionišu svi njeni delovi. Velike disproporcije u regionima dovode do slabijeg razvoja celokupne zemlje. Onoliko koliko su razvijeni njeni delovi pokazatelj je razvijenost cele zemlje.

Konkretno u ovom radu bavimo se razvojem Zapadne Srbije, tj. razvojem opština u ovoj regiji. Kada pogledamo SWOT analizu tih opština i uopšte snaga i slabosti tih opština nezaobilazna stavka je angažovanje države u pogledu razvoja opština.

Nesumnjivo je da je intervencija države u pitanjima regionalnog razvoja neophodna jer neskladi među regionima onemogućavaju ravnomerni razvoj same države i pokreću negativna migraciona kretanja. Sa druge strane velika koncentracija stanovništva i privrede u razvijenim centrima izaziva negativne efekte na ekonomskom, društvenom, prostornom i ekološkom nivou.

Država treba da pokrene manje razvijena područja i da se fokusira na njihovo napredovanje i razvoj, naročito kada je u pitanju pružanje pomoći najugroženijim područjima koja imaju alarmantne razvojne probleme. Njima se može pomoći da kompenziraju svoje strukturne slabosti investiranjem kao i stimulisanjem priliva stranog kapitala. Na kraju, kako bi podrška države bila efikasna ona u svojim zalaganjima mora da održi intenzitet i kontinuitet.

Strategijama i intervencijom države dolazi se do osnovnog cilja. Taj cilj jeste podsticanje ravnomernog razvoja svih regiona u Republici Srbiji. To je nemoguće postići bez veće konkurentnosti među regionima i bez smanjenja razlika među njima. Potrebno je takođe izgraditi institucionalnu infrastrukturu i stepen siromaštva dovesti na minimum u svakom od regiona.

Pored angažovanja države potrebno je da se angažuju organi na svim nivoima vlasti i da svi postavе isti cilj – razvoj mesta, opština i regiona u cilju razvoja čitave države. Bez razvoja na lokalnom nivou, nema ni razvoja države.

Predmet istraživanja

Ovim radom ukazuje se na različita rešenja kad se radi problemima i nerazvijenostima na nivou regije Zapadna Srbija koji su uslovljeni političkim sistemom, ekonomskim i socijalnim pokazateljima. Ova rešenja zavise od političkog i kulturnog ambijenta u kome se razvijaju delatnosti koje se obavljaju u okvirima regiona.

Istraživaćemo probleme i planove razvoja na osnovu nekoliko većih opština u ovoj regiji. Videćemo u kojoj meri lokalne samouprave zavise od delovanja države. Takođe, predstavitićemo šta je to što čelnici lokalnih samouprava smatraju prednostima i manama u svojim opštinama, kao i potencijale koje bi trebalo iskoristiti za razvoj.

Vremensko određenje predmeta istraživanja

Predmet istraživanja će obuhvatiti period u poslednjih deset godina i predmet će biti iskazan na osnovu statističkih podataka Republičkog centra za regionalni razvoj, Republičkog centra za statistiku, kao i na osnovu zvaničnih strateških planova regionalnog razvoja koje su kreirale navedene opštine. Predmet istraživanja konkretno se prvenstveno bazira na tim planovima, kao i na to kako se rezultati datih analiza mogu iskoristiti u budućnosti.

Prostorno određenje predmeta istraživanja

Prostor koji je obuhvaćen ovim istraživanjem uslovljen je predmetom istraživanja. Obuhvata prostor zapadne Srbije, konkretno regije Zapadna Srbija koja prema poslednjim podelama pripada regionu Šumadije i zapadne Srbije – koji je statistički najveći region po broju stanovnika, površini i po broju naseljenih mesta. Zapadna Srbija na svojoj teritoriji ima 28 opština.

Disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Predmet istraživanja rada „Problemi i planovi razvoja opština u zapadnoj Srbiji“ može se okarakterisati kao interdisciplinaran zato što spada u korpus političkih, pravnih, bezbednosnih i ekonomskih nauka. To je zato što razvoj jednog društva odnosno zajednice obuhvata sve njegove aspekte: društvene, političke, ekonomske i sl.

1.2. Metode istraživanja

Problem razvoja opština jedne regije svakako je u teoriji multidisciplinaran a u praksi složen. Na razvoj jednog kraja utiču društveni, finansijski, ekonomski, politički i marketinški sadržaji koji su međusobno zavisni. U ovom radu bavićemo se istraživanjem i analiziranjem razvojnih perspektiva Zapadne Srbije. Ovakvo istraživanje možemo okarakterisati kao teorijsko-empirijsko. Kako bismo problemu pristupili na pravi način i kako bismo sagledali sve njegove aspekte koristili smo sledeće metode: analizu, sintezu, apstrakciju, konkretizaciju, specifikaciju, dedukciju, indukciju i generalizaciju.

Analiza će kao osnovna logička metoda biti primenjena u svim poglavljima ovoga rada, kako bi se rasvetlili svi aspekti regionalnog razvoja i značaj pokretanja ovog pitanja u našoj zemlji. Takođe, osnovni metod istraživanja koji će u ovom radu biti korišćen jeste kabinetsko istraživanje, kao i instrumenti procene. Ovim putem dobijamo egzaktno podatke o porastu ili smanjenju disproporcija u našoj zemlji.

U radu će biti korišćen i hipotetičko-deduktivan metod koji podrazumeva da će se prilikom istraživanja poći od postavljenih hipoteza koje će putem ovog rada biti dokazivane.

Sintetički metod je takođe neizostavan u svim delovima istraživanja. Kako bismo povezali sve analizirane pojave u jedan celovit prikaz uzroka i posledica trenutnog stanja u opštinama u Zapadnoj Srbiji i kako bismo izneli predlog daljeg njihovog razvoja u istraživanju smo se služili i sintetičkim metodom. Ovaj metod je neizostavan u ovakvoj vrsti istraživanja.

Statistička analiza će u radu biti korišćena u svrhu istraživanja statističkih podataka kako bi se dobila slika stanja razvoja opština u Zapadnoj Srbiji danas.

Zaključke smo izvodili na osnovu sadržaja i činjenica koje smo analizirali. Za to su nam bile neophodne dedukcija i indukcija kao osnovne metode zaključivanja koje je ustanovio još Aristotel.

1.3. Ciljevi istraživanja

S obzirom na sveobuhvatnost istraživanja problema razvoja jedne regije, mogu se izdvojiti najmanje dva cilja. Jedan od ciljeva je svakako sticanje naučnog saznanja. Glavni cilj rada jeste da se na osnovu već izrađenih strateških planova opština u Zapadnoj Srbiji i analize postojećeg stanja, ponudi sveobuhvatno i jasno rešenje za dalji razvoj opština, pa na kraju i same regije.

1.4.1. Naučni ciljevi

Iako niže naučne vrednosti, naučna deskripcija je vrlo važan cilj ovog istraživanja, jer se radi o istraživanju i traženju uzroka regionalnih disproporcija i problema na nivou jedne regije čija razvijenost zavisi od različitih uticaja. Naučna deskripcija je kao cilj značajna u ovoj oblasti u smislu aktuelnosti, atraktivnosti teme i potencijalno praktičnog značaja. Naučni cilj ispitivanja predmeta ovog rada u velikoj meri proističu iz značaja teme kao jedne od osnovnih uzroka nerazvijenosti celokupne zemlje. Putem naučne deskripcije nastojaćemo da odredimo pojmove i karakteristike regionalnog razvoja, kao i načine merenja razvoja jednog regiona.

Kao naučni ciljevi prisutni su istovremeno i naučna klasifikacija i tipologija, kao i naučno objašnjenje uzročno-posledičnih veza između određenih društvenih i političkih pojava. Time se doprinosi i sistematizaciji dosadašnjih znanja u ovoj oblasti. Takođe, u sklopu rada koristićemo se i statističkim podacima koji su jako bitni za komparaciju.

1.4.2. Društveni ciljevi

Što se tiče društvenih ciljeva bitno je istaknuti značaj regionalnog razvoja za jednu društvenu zajednicu. Mora se stvoriti svest javnog mnjenja o značaju sredine u kojoj žive i održavanju i unapređivanju iste. Mora se javnost informisati o značaju poboljšanja svakog regiona, a ne samo onog u kome žive. Ova tema ima izuzetnog značaja za društveni život i razvoj. Analizirajući probleme regionalnog razvoja, možemo sresti različita rešenja u pogledu savladavanja ovih problema, koja mogu imati različite učinke. Na osnovu analize stanja u opštinama na konkretnom primeru pokazujemo kako se određeni postupci i teorije manifestuju u stvarnosti.

Cilj istraživanje jeste svakako da se ukaže na probleme regionalnog razvoja naše zemlje kroz konkretan primer Zapadne Srbije i da se pokaže koja su to mesta na kojima se greši, a potom i da se predlože mogućnosti za rešavanje navedenih problema. Regionalni razvoj je jedan od najbitnijih aspekata razvoja cele zemlje i bitna je njegova usaglašenost i ravnoteža. Zato je bitno pronaći rešenja za probleme u svim njenim delovima.

1.4. Hipoteze

Osnovna hipoteza:

U Srbiji su izražene velike regionalne disproporcije.

Glavna hipoteza jeste da su regionalne disproporcije izražene u velikoj meri u našoj zemlji i da bi te disproporcije trebalo usaglasiti jer se time postiže razvoj celokupne zemlje. Tranzicija je ostavila velike tragove na razvoj Srbije, mora se imati dobar strateški plan na nivou svake opštine, koji će se poštovati i biti u saglasnosti sa pravilima koje propisuje Evropska zajednica.

Posebne hipoteze:

Na regionalnu (ne)razvijenost Srbije uticali su tranzicija i propratni efekti tranzicije.

Ekonomija tranzicije koju naša zemlja sprovodi nakon demokratskih promena trebalo bi da ima za cilj da se regioni Srbije razvijaju uporedo kako ne bi došlo do velikih disproporcija i neravnomernosti. Ukoliko se ovakva ekonomija i pokušava sprovesti ona ne uzrokuje pozitivne efekte i zbog toga još uvek imamo velike razlike u razvoju regiona, koji su posledica prethodnog režima koji današnji ne može lako da otkloni. Na nivou opština koje smo analizirali tačno se vidi uticaj nestabilnosti države i izostanka njene podrške regionima.

Država je glavni akter koji bi trebalo da učestvuje u suzbijanju velikih regionalnih disproporcija.

Ovom hipotezom nastojace da se objasni na koji način bi država trebalo da podrži sve regionalne zahteve za razvoj svojim afirmativnim akcijama, budžetskim sredstvima i na sve načine na koje je u mogućnosti da to uradi. Takođe, biće ukazano kako sve država može smanjiti regionalne disproporcije i uticati na regionalnu razvijenost.

Regionalna razvijenost Srbije zavisi od političke i ekonomske situacije u zemlji.

Politički sistem utiče na sve aspekte društva, tako da je jasno da utiče i na regionalni razvoj u više aspekata. U zavisnosti od vladajuće partije zavise i budžetska sredstva koja regioni i gradovi dobijaju za svoj razvoj, kao i otvaranje industrije, a samim tim i više radnih mesta. Takođe, zavisi i infrastruktura od prioriteta političke partije koja je vladajuća.

2. REGIONALNI RAZVOJ

Nejednakost u razvoju postoji među mnogim zemljama i ona se javlja kao posledica ekonomskih, socijalnih i infrastrukturnih razlika. Ovaj problem je mnogo ozbiljniji kada se javi između pojedinih regiona u okviru zemlje (Armstrong, H. and Taylor, J. 2000). Kada se govori o postizanju optimalnih privrednih efekata u okviru jedne zemlje, nejednakosti između regiona predstavljaju suštinski problem. Zbog toga nije dovoljno postići samo optimalnu usklađenost razvoja između pojedinih sektora i grana, već i između pojedinih regiona u okviru države.

Veliki izazov za regionalne i lokalne ekonomije predstavlja velika ekonomska međuzavisnost kao i globalni procesi. Činjenica je da se u mnogim zemljama nailazi na velike razlike u pogledu stepena razvijenosti pojedinih delova. Kod zemalja u tranziciji koje su u prvim fazama razvoja, uvek se prvo jedan deo modernizuje i razvija, pa za njim i ostali. Ovakva situacija je tipična za Srbiju, koja je dosta kasnila sa tranzicijom u odnosu na evropske zemlje, a u isto vreme imala ogromne razlike u pogledu razvijenosti pojedinih regiona (Cvijanović D., Mihailović B., Simonović Z. 2009).

Zalaganja za otklanjanje disproporcija u regionalnom razvoju zemlje uglavnom su svedena na programe razvoja nerazvijenih područja. Ova zalaganja nisu dala adekvatne efekte. Ovakvoj situaciji je dosta doprinelo neravnomerno raspoređivanje ekonomskih aktivnosti i neravnomerna zalaganja u svim delovima države. Srbija je sada na početku tranzicionog procesa i integracije u evro-atlantske tokove tako da se mora što pre suočiti sa ovim problemima (<http://www.fefa.edu.rs/files/pdf/StudijeIstrazivanja/16RegionalniRazvoj.pdf>).

Neophodno je da Srbija stvori jasan plan i da vodi jedinstvenu politiku čiji je cilj razvoj u svim delovima države. Politička, ekonomska i strateška karta jugoistočne Evrope menja se iz korena i geopolitičko okruženje naše zemlje dobija nove okvire. Kako bismo što efikasnije odgovorili na te promene potrebno je sprovesti suštinske pre svega u privrednom sektoru (Devetaković, S. 2003).

Fenomen regionalne neravnomernosti i disproporcije prisutan je u većini zemalja, ali je posebno naglašen u zemljama koje su u tranziciji. Srbija predstavlja klasičan primer takve zemlje. O ekonomsko i društvenom sistemu jedne države najbolje možemo zaključivati

ukoliko obratimo pažnju na regionalne neravnomernosti izražene preko privrednih, socijalnih, demografskih i infrastrukturnih indikatora.

Neuravnotežen privredni razvoj Srbije rezultirao je velikim međuregionalnim razlikama. To je najočiglednije kada sagledamo nivo nezaposlenosti, prihod stanovništva, efekte privatizacije i procenat stranih investicija. Asimetrije su pre svega rezultat regionalne specifičnosti, posebno privredne strukture od koje zavisi koliko će se lako ili teško jedno društvo prilagoditi nastalim ekonomskim ili društvenim promenama (Zakon o prostornom planu RS od 2010. do 2020).

Infrastrukturna opremljenost utiče na sve aspekte privrednog i društvenog razvoja i zbog toga ima vitalni značaj u razvoju jedne zemlje. U Srbiji postoje velike regionalne i unutarregionalne razlike u pogledu infrastrukturne opremljenosti (saobraćajne, telekomunikacione i vodoprivredne), odnosno, prateće suprastrukture. Najbolji primer jeste razlika između razvijenog severa i nerazvijenog juga Srbije. Ono što sever čini naprednijim područjem jesu pre svega kvalitetni putevi, razvijena telekomunikaciona infrastruktura i savremeni uslovi stanovanja (Jakopin, E. 2005).

Poljoprivreda predstavlja značajan segment ekonomske i socijalne strukture Srbije. Nažalost, postoje razni faktori koji nepovoljno utiču na razvoj poljoprivrede u Srbiji. Neki od njih su: neadekvatna monetarno-kreditna politika koja nije uvažavala specifičnosti poljoprivredne proizvodnje, neadekvatan sistem zaštite i podsticaja razvoja poljoprivrede, gubitak tržišta, smanjenje izvoza poljoprivrednih proizvoda, rasparčavanje poseda, nedostatak tržišne infrastrukture i državni intervencionizam. Srbija je poljoprivredna zemlja i razvoj poljoprivrede predstavlja značajnu polugu ukupnog ekonomskog oporavka i razvoja zemlje.

Ukoliko jedna država teži tome da bude jaka, potrebno je da svi njeni delovi budu usklađeni. Svaki slab region je slaba tačka države. Velike disproporcije u regionima dovode do slabijeg razvoja celokupne zemlje. Ukoliko su razvijeni svi delovi jedne zemlje, onda je i ona razvijena (Jakopin, E, Tontić S., Jotev J., Drobnjak M., Simeunović. L, Stojadinović. S. 2009). Nesumnjivo je da je intervencija države u pitanjima regionalnog razvoja neophodna jer međuregionalni nesklad sputava razvoj i inicira migracione tokove. Stanovništvo i privreda uglavnom su koncentrisani u razvijenim centrima i zbog toga nerazvijena mesta ostaju bez privrednih i ljudskih resursa koji su neophodni za napredak. Takva situaciju uzrokuje negativne posledice u ekonomskoj, socijalnoj, prostornoj i ekološkoj sferi.

Država treba da pokrene manje razvijena područja i da se fokusira na njihov razvoj i napredak. Ključno je da se država angažuje kako bi pomogla nerazvijenim područjima i to pre svega tako što će usmeravati investicije baš u ove krajeve i stimulisati priliv kapitala. Jedino uz kontinuiranu i konstantnu pomoć država ova područja će uspeti da nadoknade svoje strukturne slabosti (Sokić S. 2003).

Regionalni razvoj je predmet mnogih strategija u okviru Parlamenta. Ovim strategijama i intervencijom države postiže se primarni cilj – podstiče se ravnomerni regionalni razvoj čitave zemlje, a to podrazumeva i veću regionalnu konkurentnost, manje regionalne neravnomernosti, manji stepen siromaštva i izgradnju važnih regionalnih institucija (Vacić-Mijatović, B., Simić, A., Radović, Z. 2003).

Kako bi otpočeo napredak države potrebno je podići svest javnosti o ovom problemu. Građani moraju biti upućeni u to kolika je uloga svakog mesta, pa na kraju i svakog pojedinca u razvoju države. Regionalni razvoj je jedan neizostavni aspekt u razvoju države i zato je potrebno da se teži uspostavljanju ravnoteže među regionima.

Srbija mora imati dobar strateški plan koji je u skladu sa pravilima Evropske unije. Treba se što pre posvetiti smanjenju regionalne disproporcije. Potrebno je da svaki region pojedinačno ima dobar strateški plan kako bi se ovo postiglo, a da naravno svi ti planovi budu u skladu sa interesima države.

Tranzicija je ostavila velike tragove na Srbiju. Država i ljudi koji je vode igraju glavnu ulogu u uravnoteženju među regionima. Oni moraju da obezbede sredstva i da ih ravnomerno rasporede po regionima. Napredak zemlje umnogome zavisi od ljudi koji je vode. Svaka država, pogotovu naša, trebalo bi da ima za cilj razvoj svakog regiona pojedinačno (Cvijanović D., Mihailović B., Simonović Z. 2009).

Razvijenost regiona zavisi od ekonomske i političke situacije u zemlji. Država je kao živi organizam. Da bi bio zdrav i napredan potrebno je da svi njegovi organi funkcionišu kako treba. Naša zemlja je u prethodnih 30 godina doživela razne trzavice i politika koju smo do sada sprovodili nije urodila plodom.

2.1. SWOT ANALIZA SRBIJE

Svaka ozbiljna analiza stanja u kome se nalazi jedna ekonomija, neizostavno uključuje SWOT analizu u kojoj se sistematski prikazuju snage, slabosti, šanse i pretnje koje mogu imati bilo kakav uticaj na razvoj jedne zemlje ili područja (Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. 2010). Stoga se na ovom mestu najpre daje tabelarni pregled prethodno nabrojanih elemenata koji se tiču razvoja naše ekonomije, a zatim se iznose prednosti i slabe strane koje se odnose na regionalni aspekt razvoja Srbije.

SNAGE	SLABOSTI
• Ljudski faktori (jeftina visokokvalifikovana radna snaga, veliki procenat ljudi koji su završili tehničke fakultete); • Prirodni, razvojni i proizvodni potencijali koji do sada nisu iskorišćeni (mogućnosti ubrzanog razvoja); • Geografski položaj (nalazimo se u neposrednoj blizini trenutnih i potencijalnih članica EU, a samim tim i u blizini tržišta Evropske unije); • Sporazum o slobodnoj trgovini sa Rusijom; • Razvoj privatnog sektora.	• Trenutna privredna struktura (među proizvodima koje izvozimo, veliki je procenat niskotehnoških i primarnih proizvoda); • Postojeći proizvodni kapaciteti nisu dovoljno iskorišćeni; • Nedostatak moderne tehnologije; • Degradirana infrastruktura; • Preduzeća u javnom sektoru imaju monopolsku poziciju; • Univerziteti i naučne institucije slabo su povezane sa privrednim sektorom; • Veliki procenat kvalitetnih visokokvalifikovanih kadrova odlazi u inostranstvo; • Mali procenat domaćih investicija; • Problemi sa implementacijom promena pre svega zato što domaća administracija nije dovoljno efikasna; • Velike razlike među regionima; • Nedovoljna efikasnost pravne države; • Loša slika Srbije u svetu; • Korupcija;

ŠANSE	OPASNOSTI
• Pametno korišćenje ljudskih resursa (sprečavanje odliva stručnih kadrova iz zemlje, stabilna dijaspora, napredna tehnološka inteligencija); • Efikasnija procena neiskorišćenih kapaciteta; • Učestvovanje Srbije u međunarodnim transportnim i energetskim koridorima; • Proces integracije Srbije u Evropsku uniju; • Sporazum o slobodnoj trgovini sa državama Jugoistočne Evrope; • Unapređenje odnosa između javnog i privatnog sektora.	• Relativno zaostajanje za ostalim državama; • Srbija još uvek nema jasno definisanu poziciju kada je u pitanju članstvo u EU; • Loš demografski trend – nizak procenat nataliteta; • Neki segmenti tranzicije još uvek zaostaju (ovo se pre svega odnosi na privatizaciju javnih preduzeća); • Država je politički nestabilna.

Tabela 1. SWOT analiza Srbije

Kada se spustimo na nivo regionalnog razvoja Srbije, možemo zaključiti da su svi navedeni elementi podjednako prisutni i na tom nivou upravljanja ili usmeravanja razvoja zemlje. Dalje u radu, kada budemo govorili konkretno o zapadnoj Srbiji, predstavice analizu opština u tom regionu na sličan način. Primetićemo da se dosta prednosti, odnosno slabosti u opštinama poklapaju sa ovima na nivou države. Svaka opština kao mikrocelina u stvari je odraz stanja u državi.

SNAGE:

- Valorizacija neiskorišćenih prirodnih potencijala i povoljnog prirodno-geografskog i saobraćajnog potencijala Srbije;
- Iskorišćavanje povoljnih prirodnih karakteristika za razvoj poljoprivrede;
- Izgradnja panevropskih koridora VII i X;

- Razvijenost saobraćajne i energetske infrastruktura u regionu;
- Makroekonomska stabilnost od 2000. godine, sa dinamičnim rastom bruto domaćeg proizvoda;
- Jeftina radna snaga i zaostajanje nivoa zarada u odnosu na one u regionu;
- Poboljšana je investiciona klima i ostvaren je značajni pomak stvaranjem podsticajnog ambijenta za investiranje i poslovanje uopšte u zaokruživanju stimulativnog ambijenta za poslovanje i investiranje;
- Povećan procenat zapošljavanja u privatnom sektoru (mala i srednja preduzeća imaju sve veći učinak);
- Veliki turistički potencijal mnogih regiona (čak u osam regiona prema regionalnoj analizi primećen je porast turističkih aktivnosti);
- Sporazum o slobodnoj trgovini sa zemljama Jugoistočne Evrope;
- Realizovano je dosta donatorskih projekata lokalnog i regionalnog razvoja u periodu posle 2001. godine;
- Sve više stanovnika stiče više obrazovanje i time se menjaju strukturna obeležja čitavog društva;
- U skladu sa prethodnom tezom stoji činjenica da među nezaposlenima ima puno visokoobrazovanih mladih kadrova;
- Institucije srednjeg i visokog obrazovanja čine razvijenu mrežu na regionalnom nivou;
- Veliki broj studenata na godišnjem nivou stekne visoko obrazovanje;
- Multikulturalnost – ekonomska i društvena kohezija raznih kulturnih grupa u okviru jedne društvene zajednice;
- Mreža ustanova suprastrukture prilagođena društvenim potrebama;
- Potencijali koji se mogu iskoristiti iz područja koja su pod programom zaštite životne sredine;
- Inovativni pogledi na problem zaštite životne sredine – novi ekološki institucionalni mehanizmi i zakonski okviri;
- Na regionalnom i lokalnom nivou usvajaju se novi prostorni planovi koji predstavljaju značajnu osnovu za definisanje regionalnih razvojnih programa;
- Međunarodna saradnja lokalnih institucija (kao potencijalni kandidat za integraciju u EU Srbija ima mogućnosti da uspostavi međunarodnu saradnju koja će njenim opštinama pomoći da uspostave ekonomsko-socijalnu koheziju);

- Novi podsticajni regionalni planovi i mehanizmi za privlačenje investicija i suzbijanje problema nezaposlenosti;
- Fond za razvoj Republike Srbije raspolaže višedecenijskim iskustvom kada je u pitanju finansiranje programa regionalnog razvoja;
- Razvoj lokalne uprave za preduzetništvo (prihvatanje principa efikasnosti, pristupačnosti i odgovornosti od mnogih lokalnih uprava);
- Partnerstvo javnog i privatnog sektora (jačanje partnerskih odnosa javnog i privatnog sektora).

NEDOSTACI:

- Velika nerazvijenost na području Starog Rasa i na teritoriji južne Srbije;
- Pojava novih nerazvijenih područja (opštine tzv. tranzicionog siromaštva);
- Veliki procenat siromašnih (uprkos ekonomskom rastu u Srbiji indeks siromaštva bio je 10,5% 2003. godine);
- Vodosnabdevanje predstavlja veliki problem (pre svega nedovoljna količina ispravne vode, kao i prostorna i vremenska neravnomernost);
- Putna i železnička infrastruktura su slabo opremljene, a ni njihovo održavanje nije na zavidnom nivou;
- Nizak nivo digitalizacije fiksne telefonske mreže;
- Nizak nivo regionalnih investicija;
- Nezavršena privatizacija i restrukturiranje privrede;
- Drastične razlike u zaposlenosti, nezaposlenosti i visini zarada među regionima;
- Visok stepen nezaposlenosti;
- Diskriminacija marginalizovanih društvenih grupa;
- Slaba prilagođenost tržištu – nepostojanje ISO standardizacije i nekonkurentni proizvodi;
- Sitni posedi – srpsku poljoprivredu karakterišu sitni izdijeljeni posedi;
- Regionalna koncentracija turističke aktivnosti u tri regiona;

- Kada je u pitanju industrijska proizvodnja, preovladavaju tradicionalni metodi, a instalirani regionalni kapaciteti tehnološki zaostaju;
- Veliki broj regiona (više od polovine) nema usklađene prirodne i materijalne potencijale;
- Preduzeća su slabo regionalno povezana;
- Nizak prirodni priraštaj, izrazit depopulacioni trend;
- Migracije – neravnomerna urbanizacija i atomizacija seoskih naselja;
- Regresivna starosna piramida;
- Nepovoljna starosna i kvalifikaciona struktura nezaposlenih;
- Obrazovnog sistem nije u skladu sa zahtevima koje postavlja tržišna privreda;
- Brojni ekološki problemi;
- Na nivou države ne postoji funkcionalni prostorni strateški dokument;
- Regionalna nestabilnosti i neprestana tenzija koju uzrokuje nedefinisan status Kosova i Metohije;
- Nepostojanje institucionalne infrastrukture za regionalni razvoj i nedostatak jakih projektnih i programskih kapaciteta uz pomoć kojih bismo aplicirali na međunarodnim tenderima;
- Problem implementacije reformskih zakona;
- Kako bi se smanjile regionalne razlike, nedostaju koordinirana usmeravanja sredstava koja pruža država (*Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007. do 2012. godine*).

2.2. PLANIRANJE RAZVOJA

Pre nego što se pozabavimo konkretnim podacima, iznećemo neke neizostavne mehanizme za kreiranje plana razvoja. Takođe ćemo navesti koji to kriterijumi treba da budu ispunjeni kako bi se planiranje kao i primena tih planova izveli kako treba.

2.2.1. Strategija kao mehanizam razvoja

Gradovi i opštine u Srbiji sve više su posvećeni planiranju regionalnog razvoja i formiranju strategija slično onim regionima koji su pomoć evropskih predpristupnih fondova iskoristili na pravi način i privukli razne investitore. To je slučaj i sa opštinama i gradovima u zapadnoj Srbiji. Za strateško planiranje postoje bitni razlozi.

Jedan od razloga jeste to što je za bilo uspeh bilo kakvog projekta na lokalnom nivou potrebno imati jasno definisan plan. Mora postojati jasno definisana i koordinisana planska aktivnost na svim nivoima u opštini, u regionu i na kraju na državnom nivou (Stančetić, V. 2009).

Realizovanje lokalnih i regionalnih planova zahteva mnogo vremena i precizno usklađene aktivnosti svih učesnika u realizaciji. Svaki od aktera treba da ima jasno definisanu ulogu u procesu i jasno definisana zaduženja. Takođe, sve aktivnosti se moraju sprovesti u određenom roku. Kako ne bismo dolazili u situaciju da strane investicije ne koristimo na pravi način zbog loše organizacije, potrebno je imati jasno definisan plan i strategiju na svim nivoima, pre svega na lokalnom (Mašić B. 2009).

Dalje, da bismo mogli da koristimo fondove za svih pet komponenti IPA podrške, potrebno je da dovoljno ojačamo administrativne kapacitete na svim nivoima vlasti. Nama su trenutno raspoloživi fondovi iz dve komponente IPA. To su *pomoć tranziciji i izgradnja institucija i prekogranična saradnja*. Razlog tome je to što Srbija još uvek nije stekla status kandidata za integraciju u EU i zbog toga nema ni razvijen akreditovani sistem upravljanja evropskim fondovima (Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. 2010).

Lokalna samouprava mora imati razvijenu institucionalnu strukturu čak i kada je u pitanju centralizovani sistem podrške gde je ona zapravo korisnik sredstava. To je neophodno

ukoliko želi da po završetku projekta samostalno upravlja finansijski, tehnički i operativno zahtevnim projektima. Ovako nešto je nemoguće bez dobro razvijenog strateškog plana. Ovaj plan mora da obuhvata sve delove opštine, njene budžetske korisnike i preduzeća (Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. 2010).

Važnost strateškog planiranja i izrade višegodišnjih strateških planova leži i u tome što je to najbolji način da se u projekat strateškog planiranja uključi najšira javnost – svi građani i udruženja građana, privrednici, članovi marginalizovanih društvenih grupa i manjinskih zajednica. Svi oni treba da učestvuju i da učestvuju u kreiranju opšteg društvenog koncenzusa o prioritetima zajednice i o načinu na koji se ti prioriteti mogu postići. Zajednički planovi i uključenost svih segmenata društva dovodi do lakšeg i bržeg ostvarenja ciljeva.

Praksa planiranja razvoja je od osamdesetih godina zapostavljena u Srbiji. Dokumenti koji sadrže dugoročne planove društvenog, ekonomskog, institucionalnog, infrastrukturnog razvoja i razvoja životne sredine nisu bili praksa. Nisu postojali usklađeni i jasno definisani planovi čak ni na godišnjem nivou. Razvoj koji je usledio nije bio u skladu sa stvarnim potrebama kao ni sa mogućnostima lokalnih zajednica, pa je sve to dovelo do problema u razvoju regiona.

Tek od 2000. godine, usvajanjem *Zakona o lokalnoj samoupravi*, opštine su dobile veću slobodu odlučivanja kada je planiranje razvoja na sopstvenoj teritoriji u pitanju i pravo da same kreiraju svoje strateške planove kao i da ih sprovedu u delo. Nekim opštinama i dalje nedostaje sveobuhvatna strategija planiranja, ali ipak je većina opština sada svesna važnosti takve strategije. Konkretno u zapadnoj Srbiji većina opština ima ovakve strategije koje obuhvataju period od više godina.

Opštine Arilje, Užice, Čajetina, Požega i Kraljevo pokazale su inicijativu kada je u pitanju izrada plana razvoja opštine. Pre svega trebalo bi izraditi program razvoja koji bi predstavljao osnovu planiranja i polaznu tačku za dalju izradu planskih dokumenata. Iako još uvek nije razvijena jasna slika o tome kako bi trebalo da izgleda dobar plan razvoja, planska dokumenta koja su prethodno bila izrađena predstavljala su dobru polaznu osnovu. Značajna su bila i prethodna iskustva sa različitim metodologijama i pristupima. Nacionalne strategije su poslužile kao relevantni izvori velikog broja smernica i informacija. (Program razvoja opštine, Arilje 2007).

2.2.2. Zakonski okvir za planiranje lokalnog razvoja

Zakon o budžetskom sistemu i strateško planiranje – Godine 2009. usvojen je novi zakon o budžetskom sistemu. Prema mišljenju predsednika lokalnih samouprava mana prethodnog Zakona bila je ta što nije omogućavao da se u praksi prate strateški ciljevi i efekti realizacije lokalnih strategija. Nova verzija Zakona uvodi novine kada su u pitanju programski i projektni budžet. U opštinama poslednjih par godina postoje tendencije osavremenjivanja budžetskog planiranja kako bi se strateško planiranje sprovedo na najbolji mogući način. Javne rasprave o budžetu i programska ulaganja jesu najvažnije odredbe Zakona iz 2009. zato što je njihov cilj da utiču na to da postupak planiranja bude što bolji i kvalitetniji i da se strategije i projekti lokalnog razvoja sprovode u delo na pravi način.

Zakon o lokalnoj samoupravi i strateško planiranje – Ovim zakonom je utvrđen novi sistem organizacije vlasti. Sada skupština predstavlja najviši organ vlasti, a skupština opštine je odgovorna za odabir organa vlasti. Ovakvo rešenje treba da obezbedi stabilnost lokalnih vlasti. Zakonom je sužen obim nadležnosti predsednika opštine u pogledu svakodnevnih aktivnosti. Predsednik je i dalje predstavnik opštine.

Zakon o regionalnom razvoju – o ovom zakonu smo već govorili u prethodnim poglavljima.

Zakon o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije – Usvojen je kako bi se propisi o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije uskladili sa odredbama Ustava. Prema ovom zakonu novi Ustav omogućava da se položaj grada definiše različito od položaja opštine. Ovim bi gradovi kao teritorijalne jedinice dobili veći nadležnost u kada su u pitanju odgovarajući sektorski zakoni o obrazovanju, zdravstvena zaštita, javne delatnosti, turizam, kultura itd. Nisu uvedene nikakve teritorijalne promene uvođenjem ovog zakona, samo je veći broj opština dobio mogućnost da im se dodeli status grada.

2.2.3. Institucionalni okvir za planiranje lokalnog razvoja

Pitanjima privrede najčešće se bave jedinice uprave koje se osnivaju kao kancelarije za lokalni razvoj. Što se tiče ovih kancelarija, različita je praksa u različitim opštinama. One se često osnivaju kao deo predsedničkog kabineta u opštini kako bi bile u što neposrednijem kontaktu sa njim. To ima logike ukoliko uzmemo u obzir to da je predsednik opštine u stvari prvo lice koje je u kontaktu sa potencijalnim investitorima. Loša strana takve organizacije je što se u ovom situaciji kancelarije mogu koncentrisati samo na manji broj investitora, uglavnom većih.

Ovako se zapostavlja uloga male privrede i činjenica da su upravo mala preduzeća zaslužna za najveći broj ukupnih radnih mesta i za veliki deo bruto domaćeg proizvoda. Kancelarija koja je u sklopu kabineta predsednika najčešće se fokusira da privuče nove investitore i zanemaruje postojeća preduzeća. Sve ovo se dešava zato što je predsednik zapravo strano telo u upravi i mnogo je slabija veza same kancelarije sa organima uprave.

Kancelarija za lokalni razvoj koja se nalazi u okviru opštinske uprave osniva se najčešće kao odeljenje (osnovna organizaciona jedinica u okviru uprave) ili kao odsek (organizaciona jedinica u okviru nekog odeljenja – najčešće za finansije i privredu). Kada kancelarija ima status odeljenja, onda načelnik tog odeljenja ima pravo da učestvuje na sastancima i kolegijumima i ima bolje mogućnosti usaglašavanja sa drugim odeljenjima opštinske uprave.

Kancelarije za lokalni ekonomski razvoj obavljaju širok dijapazon poslova – poslovi za koje su zadužene razlikuju se od kancelarije do kancelarije. Iz svega toga možemo izdvojiti dva ekstrema. S jedne strane postoje kancelarije koje isključivo funkcionišu kao jedinice koje sastavljaju razvojne projekte, a sa druge strane su kancelarije koje imaju više nadležnosti (neke izrađuju i predloge strateškog plana razvoja, uključene su u izradu budžeta i prostornih planova opštine, a neke čak i sprovode razvojne strategije u delo). Odeljenja prosto imaju bolji status nego odseci (Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. 2010).

Lokalne samouprave mogu doneti odluku da sprovođenje strategije lokalnog razvoja sprovode u okviru same opštinske uprave ili da je prepuste pravnim licima (Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. 2010):

- javnoj agenciji osnovanoj u skladu sa Zakonom o javnim agencijama;

- privrednom društvu (osnovanom u skladu sa Zakonom o privrednim društvima)
- javnom preduzeću (osnovanom u skladu sa Zakonom o javnim preduzećima i obavljanju delatnosti od opšteg interesa).

2.2.4. Brendiranje kao mehanizam razvoja

U ovom delu rada osvrnućemo se na stvaranje nacionalnog brenda naše zemlje i na potencijale koje posedujemo. Na samom početku daćemo neke uopštene karakteristike brenda. *Brend* jeste nematerijalno dobro i spada u nematerijalna ulaganja regulisana međunarodnim računovodstvenim standardom 38.

Brendovi identifikuju izvor ili stvaraoca nekog proizvoda. Oni potrošačima pojedinačno ili organizacijama omogućavaju da određenom proizvođaču ili distributeru nametnu odgovornost. Potrošač ocenjuje da li određeni brend zadovoljava ili ne zadovoljava njegove potrebe.

Ona dodatna vrednost koja se dodeljuje proizvodu ili usluzi predstavlja verdnost brenda. Tu vrednost odražava pre svega način na koji potrošač razmišlja o datom brendu i osećanja koja on u njemu izaziva. Takođe, vrednost brenda oslikava i način na koji se potrošači ponašaju prema njemu. Kada se procenjuje vrednost brenda treba naravno uzeti u obzir i njegovu cenu, profitabilnost i tržišno učešće. Strategija brendiranja formira se na osnovu svih navedenih merila i usmerena je na zadovoljstvo krajnjih potrošača. Osnovni ciljevi te strategije trebalo bi da budu podizanje svesti o brendu, stvaranje pozitivnog imidža brenda i uspostavljanje lojalnosti i preferencija prema brendu (<http://www.euractiv.com> 01.09.2016).

Brendiranje Srbije i ulaganje u izgradnju imidža Srbije svakako će blagotvorno delovati na mnoge njene aspekte. Pre nego što se razmotre mogućnosti brendiranja naše zemlje trebalo bi ukazati na značaj i prilike koje izgradnja brenda kao jedna od vrsti nematerijalnih ulaganja sa sobom nosi.

Ambasadori pozitivnog srpskog imidža u inostranstvu jesu kvalitetni i prepoznatljivi srpski proizvodi, kompanije, turističke destinacije i kulturno nasleđe. Kako bi Srbija postala prosperitetna zemlja sa dobrim ugledom u svetu neophodan je zajednički, koordiniran i održiv učinak različitih aktera. Širok spektar delatnosti, oblasti, sektora i bogat sistem materijalnih i

duhovnih vrednosti i apstraktnih karakteristika potpada čini nacionalni brend. Svi oni elementi koji čine zemlju jedinstvenom predstavljaju nacionalni brend.

Stubovi nacionalnog brenda Srbije bili bi sledeći:

- Ekonomski potencijali (privreda, nove tehnologije, poslovni procesi, inovacije, rudna bogatstva, energetika, saobraćaj);
- Brendovi (proizvodni, uslužni, institucije, ustanove kulture kao brendovi);
- Državne i političke institucije (kvalitet i obuhvat nacionalnih politika, implementacija politika i strategija, reforme, globalna komunikacija i saradnja, komunikacija sa javnošću, saradnja sa privatnim i nevladinim sektorom, razvijene socijalne institucije);
- Investicije i imigracije (stvaranje uslova koji će privući investitore, pozitivni efekti koji se tiču nacionalne ekonomije, sporazumi i aranžmani o trgovini, stimulativni radni uslovi za visokoobrazovane mlade kadrove kao i pogodni poslovni i životni uslovi);
- Ljudi – kultura, obrazovanje, nauka, sport (mentalitet i vrednosni sistem ljudi, običaji, nasleđe, kultura, nauka, prosveta, umetnost, sport, mediji, spomenici, graditeljstvo, nacionalna kuhinja;
- Turizam i priroda (primamljive turističke ponude, organizovanje zabavnih manifestacija, festivala i događaja, prirodni resursi i prirodne lepote Srbije). Što se tiče ovog segmenta tu Srbija možda i prednjači najviše, jer su njene prirodne lepote neprocenjive. Srbija ima štošta lepo da pokaže, da predstavi, tu su prelepe planine, reke, spomenici kulture, pećine, čak su neke i od prirodnih lepota bile konkurenti za svetska čuda, kao Đavolja varoš.

Stubovi nacionalnog brenda Srbije predstavljaju skup vrednosti i potencijala koji čine identitet Srbije i utiču na percepciju Srbije u svetu i doprinose njenoj prepoznatljivosti i pozitivnom imidžu. Takođe, kada je u pitanju izgradnja identiteta brenda treba uvažiti realno činjenično stanje. Ne bi trebalo da se po svaku cenu dorađuju ili čak izmišljaju nepostojeći elementi identiteta zarad brendinga. Najbitnije je da se prepoznaju svi značajni elementi nacionalnog identiteta i da se na najbolji mogući način prezentuju svetskoj javnosti. To je jedini način da svet prepozna poruku koju želimo da pošaljemo i da stvori jedinstvenu percepciju našeg nacionalnog brenda.

Poenta brendiranja i jeste u tome da se jedan proizvod izdvoji od drugih, a to se može izvesti jedino potenciranjem osobina koje su za njega karakteristične. Danas je sve više ljudi koji bi da se sve predstave na najbolji način, bez obzira što je polovina informacija netačna. Takvo stvaranje lažnog identiteta je nemoguće na duge staze i nije sigurno. Trebalo bi isticati dobre strane, a loše suzbijati kako ne bi isplivale na površinu.

Jasno je da zapadna Srbija ima potencijal i da bi trebalo više pažnje da posveti stvaranju svog nacionalnog brenda. Trebalo bi da se organizuju stručni ljudi, koji su posvećeni svome kraju i žele mu dobro. Takođe, trebalo bi brendirati sve što je dobro, a takvih stvari je mnogo.

Srbija je zemlja dobrih ljudi, u našoj zemlji se može dobro i popiti i pojesti, ima se šta videti. Prirodne lepote joj ne nedostaju, a ni gostoprimstvo. Nasmijana lica, lepe devojke i muškarci, dobra sarma, još bolja domaća rakija ili vino, dosta muzičkih, filmskih i drugih manifestacija jesu stvari koje svakako privlače strance, ali samo im treba omogućiti da čuju za sve njih i stvoriti brend, kreirati identitet naše nacije.

2.2.5. Postupak planiranja lokalnog razvoja

Svaka opština ili grad koji planira ozbiljno da pristupi problemu razvoja potrebno je da ima izrađen strateški plan razvoja i da se njime vodi kao osnovnim „krovnim“ dokumentom. Poenta izrade ovakvog plana jeste da se ustanove osnovni pravci razvoja kojim bi zajednica trebalo da se vodi u određenom narednom vremenskom periodu (bar u narednih par godina). Kada jedna teritorijalna jedinica (opština ili grad) ima ovakav jedan plan, ona praktično ima osnovu i smernicu na osnovu koje može da planira programske budžete za tekuću i naredne dve godine (Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. (2010): 35).

Program razvoja opštine (PRO) predstavlja (Program razvoja opštine Užice 2008–2015):

- Zajednički izrađen dokumentovani prikaz vizije jedne zajednice u budućnosti. Da bi se izradio ovakav plan potrebno je sagledati stanje u kojem se zajednica trenutno nalazi, šta je ono što želi da postigne, tj. koji je njen krajnji cilj, na koji način može postići taj cilj (scenario), koji su resursi, mere i instrumenti za to potrebni i koliki je vremenski period potreban da bi se plan realizovao;

- Glavni upravljački instrument koji definiše zadatke opštine u narednom period i koji tu teritorijalnu zajednicu jasno pozicionira u odnosu na regiju kojoj pripada, na potencijalne investiture i donator i u odnosu na kreditne fondove i sl.
- Objedinjenost prethodno izrađene planske dokumentacije (prilikom objedinjavanja ovih dokumenata potrebno je ispoštovati razlike koje između njih postoje, hijerarhijsku prioritetnost, realnost i primenljivost);
- Osnovu za sve ostale procese planiranja koji slede (ovo se odnosi na sve godišnje i sektorske planove i sl.). Treba takođe imati u vidu i to da ovakav jedan dokument mora biti dovoljno fleksibilan kako bi registrovao i uzeo u obzir tekuće promene, a sa druge strane mora imati dovoljno jasna i precizna pravila koja će osigurati da se razvoj odvija u predviđenom smeru.

Analizom strateških planova za razvoj pojedinih opština u zapadnoj Srbiji izveli smo objedinjeni plan za razvoj na lokalnom nivou. Predmet analize bili su strateški planovi razvoja opština Užice, Arilje, Gornji Milanovac, Loznica, Nova Varoš, Sjenica, Čačak i Priboj. U svakom od planova daju se uopšteno podaci o opštini i metodologija izrade plana.

Na početku plana za svaku opštinu izložena je analiza trenutnog stanja. U ovom delu navode se demografske, geografske i privredne odlike. Većina planova sadrži SWOT analizu. Oblasti kojih su se dotakli svi planovi jesu sledeće¹:

Oblasti ekonomskog razvoja

- Ruralni razvoj
- Razvoj malih i srednjih preduzeća
- Razvoj turizma

Oblasti društvenog razvoja

- Demografska politika
- Razvoj obrazovanja
- Razvoj infrastrukture
- Zdravstvena zaštita
- Socijalna politika

¹ Podela je napravljena prema: *Program razvoja opštine, Arilje 2007*;

- Kultura
- Informisanje
- Razvoj sporta
- Zaštita životne sredine

Oblasti institucionalne podrške

- Razvoj lokalne samouprave
- Bezbednost i upravljanje kriznim situacijama

Sve ove stavke koje smo naveli i jesu zapravo neizostavne ukoliko se govori o razvoju. Da bi se jedna sredina razvijala potrebno je da se sve ove oblasti usaglase. Najbitnije je da se sagledaju potencijali svakog mesta u jednom regionu i da se oni maksimalno iskoriste. Ukoliko bi se svi ovi planovi vezani za pojedinačne opštine ispunili, zapadna Srbija bi samim tim postala jedan stabilan region.

U cilju jasnijeg izlaganja iskoristićemo urađene analize za svaku od ovih opštine i izdvojićemo potencijale svake od njih i slabosti na kojima bi trebalo raditi.

3. ZAPADNA SRBIJA

Zapadna Srbija je jedan od srednje razvijenih regiona u Srbiji. Veći gradovi koji su deo ovog područja jesu Užice, Požega, Valjevo, Loznica, Kosjerić, Ivanjica. Grad Užice predstavlja centar administracije, kulture i privrede za čitav Zlatiborski okrug koji je po površini najveći okrug Srbije i jedan je od najvećih gradova regije. Broj stanovnika u opštini iznosi 83.022 i oni su raspoređeni u 41 naselje što predstavlja 124 stanovnika po km². Prema ovoj statistici Užice je značajno iznad republičkog proseka (u ukupnoj populaciji Srbije Užice učestvuje sa 1,1%). Privredna aktivnost se u Užicu odvija ukupno u 11 sektora. Najveći učinak u privredi ove opštine imaju preduzeća iz prerađivačke i građevinske industrije i iz oblasti trgovine (472 preduzeća ukupno). Kao obrazovni i kulturni centar Užice ima sve potrebne obrazovne i kulturne ustanove (škole, fakultete, naučne ustanove, pozorište, muzej, galeriju, biblioteke, istorijski arhiv i ostalo) (Program razvoja opštine Užice 2008–2015).

Zapadna Srbija je bogata prirodnim lepotama – planinama i rekama. Najposećenije i najpopularnije među njima jesu planine Zlatibor i Tara i reke Drina, Tara, Lim. Stanovnici zapadne Srbije poznati su kao najveći proizvođači maline, a kao lider u tom polju jeste opština Arilje. Arilje je poznato i po proizvodnji tekstila. Zapadna Srbija svake godine ima sve popularnije manifestacije. Najveće od njih su Sabor trubača u Guči i Drinska regata, koji se tradicionalno održavaju već godinama unazad i sve su popularniji i za strane turiste. Sve ovo što smo naveli u stvari su najjači aduti Zapadne Srbije i sredstva koja bi trebalo koristiti u cilju razvoja ovoga kraja.

Detaljnije o razvoju zapadne Srbije govorićemo na osnovu analize nekih od većih opština u ovom kraju. Analizu smo dali u tabelarnom prikazu. Uglavnom su podaci u skladu sa SWOT analizom cele zemlje što dokazuje koliko su razvoj države i razvoj njenih regiona pojedinačno međusobno zavisni. Pošto smo do podataka o opštinama dolazili analizom strateških planova svake od njih, dobili smo uvid i u to kako sami stanovnici i vodeći ljudi ovih opština gledaju na prednosti i probleme svojih mesta.

Zapadna Srbija na svojoj teritoriji ima 28 opština: Lajkovac, Ljig, Ljubovija, Osečina, Čačak, Loznica, Ub, Užice, Valjevo, Šabac, Arilje, Bajina Bašta, Bogatić, Čajetina, Gornji Milanovac, Ivanjica, Koceljevo, Kosjerić, Krupanj, Lučani, Mali Zvornik, Mionica, Nova Varoš, Požega, Priboj, Prijepolje, Sjenica i Vladimirci. Ovom prikom analiza se bazira na

planovima razvoja pet većih opština u zapadnoj Srbiji. Podatke za analizu preuzeli smo iz zvaničnih planova razvoja tih opština, kako bismo na konkretnim primerima prikazali potencijale i probleme Zapadne Srbije.

4. CILJEVI STRATEŠKOG PLANIRANJA RAZVOJA

Ukoliko analiziramo pomenute snage i nedostatke Srbije kao zemlje koja bi regionalizacijom mogla da se pozicionira i poboljša ekonomske, političke, socijalne i kulturne aspekte svoje zemlje možemo uočiti da su mogućnosti i pogodnosti koja regionalizacija sa sobom nosi velike. Kao što je dobro poznato zapadna Srbija je područje velikih obradivih površina i klimatski povoljnih uslova za poljoprivredu i stočarstvo.

Srbija se generalno u saobraćajnom smislu nalazi u veoma povoljnom geografskom području i oduvek je predstavljala raskrsnicu između istoka i zapada. Oko 70% ukupne površine Srbije čini područje pogodno za obradu i poljoprivredu, dok je ostatak zemljišta pod šumama. Ova činjenica se može upotrebiti u cilju razvoja saobraćaja, turizma i trgovinskih sporazuma u Srbiji. To nam omogućava da uvidimo da ukoliko Srbija deluje zajedno sa regionom može pospešiti saobraćajnu i regionalnu infrastrukturu (Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. 2010).

Uspostavljanje regiona značilo bi da Srbija prihvata i zaista poštuje standarde i preporuke Evropske unije, a to bi u velikoj meri uticalo i na jačanju ljudskog kapitala, obrazovanja i nacionalne ekonomije. Stvaranje regiona doprinelo bi tome da transnacionalne kompanije kao najvažniji nosioci stranog direktnog kapitala budu još aktivnije u našoj zemlji, što bi doprinelo ulaganju sredstava koja bi se upotrebila u tehnološkim inovacijama. Jak privatni sektor i njegovo osnaživanje veoma su važne stavke za sve zemlje u tranziciji, a posebno za zemlje sa socijalističkom tradicijom poput naše. Regionalna povezanost omogućiće slobodnu trgovinu među zemljama jugoistočne Evrope što će svakako pozitivno uticati i na našu zemlju (Jakopin E., Perišić A. 2008).

Najpre, regionalizacijom Srbija bi dobila na efikasnosti funkcionisanja celokupnog državnog sistema. Sa druge strane, imajući u vidu i težnju Srbije ka ulasku u Evropsku uniju,

njeno članstvo u Savetu Evrope, broj argumenata u prilog regionalizaciji se uvećava. U Srbiji postoji asimetrična autonomija, a region bi doprineo učvršćivanju demokratije, približavanju vlasti građanima i njenoj lakšoj smenjivosti i pozicioniranosti. (Jakopin, E., Perišić, A. 2008). Upravo zbog toga što je region bliži građanima, na nivou regiona mogu racionalno da procene potrebe i rešavaju problemi. Takođe, s obzirom na to da je Srbija etnografski heterogena zemlja regionalizacija bi u velikoj meri doprinela harmonizaciji odnosa između građana različitih nacionalnosti, jer bi regionalna skupština u kojoj postoji određena manjina lakše i brže mogla da donosi odluke koje se tiču manjinskih pitanja.

Regionalizacija bi u velikoj meri doprinela i poboljšanju imidža naše zemlje jer bi uspostavljanje regiona značilo da je Srbija prihvatila i rešila da se vodi preporukama i standardima koje je ustanovila Unija i razvijene zemlje uopšte. Veliki uticaj na odluku potencijalnog investitora koji želi da investira u našu zemlju imaju procene raznih međunarodnih institucija koje se odnose pre svega na demokratičnost, stabilnost i efikasnu organizaciju. U zavisnosti od toga da li su te procene povoljne ili nepovoljne, zavisi i njegova odluka, a te procene prevashodno zavise od stave države prema standardima Evropske Unije. Na taj način se ostvaruje takozvana win-win situacija u kojoj svi akteri dobijaju. Naime investitori dobijaju novo tržište i resurse, dok država dobija svež kapital koji je značajan motor privrednog razvoja jedne zemlje (<http://ec.europa.eu> 22.09.2016).

Svi ovi podaci dobijeni SWOT analizom, mogu ostati neiskorišćeni, ukoliko se ova analiza ne upotrebi kao osnova za donošenje novih planova razvoja, kako onih koji se tiču regionalnog razvoja, tako i ukupnog privrednog razvoja zemlje. Ciljevi regionalnog razvoja ne mogu se ostvarivati preduzimanjem spontanijih akcija, već se moraju formulisati jasni principi regionalne politike na nivou države (Stojkov, B. 2004).

Dosadašnje regionalne politike naše zemlje, zanemarivale su značajna pitanja kao što su (Jakopin. E, Tontić S., Jotev J., Drobnjak M., Simeunović. L, Stojadinović. S. 2009):

1. regionalna usklađenost privrede;
2. teritorijalna podela rada;
3. ostvarivanje veza između regiona;
4. razvoj regiona u skladu sa materijalnim uslovima;
5. veza između sektorskog i regionalnog razvoja.

Usaglašen razvoj svih regiona na teritoriji države jeste najvažniji cilj kojem bi naša regionalna politika trebalo da teži. Ovakav razvoj će ublažiti drastične razlike koje se odnose na životni standard stanovništva. Da bi se ovakva politika ostvarila potrebno je aktivirati prioritetne razvojne programe koji će obezbediti promenu proizvodne strukture i samim tim će pokrenuti napredak nedovoljno razvijenih područja.

Sledeći naš cilj koji se tiče regionalnog razvoja jeste smanjenje drastičnih razlika među regionima, koje će se ostvariti aktiviranjem potencijala svih područja. Posebna pažnja mora se posvetiti razvoju nedovoljno razvijenih područja, a podrška koja im je potrebna odnosi se pre svega na finansiranje infrastrukturnih i privrednih projekata koji će omogućiti povezivanje regiona i njihov razvoj (Bergstrand, Jeffrey H. 2006). Privreda u nerazvijenim područjima svodi se na bazičnu i primarnu proizvodnju i to je potrebno značajno promeniti. Potrebno je da regioni u nerazvijenim područjima stvore ambijent koji će investitorima biti privlačan i uslove koji će privući strani kapital i stručno osposobljene kadrove.

4.1. REGION ŠUMADIJE I ZAPADNE SRBIJE

Proces regionalizacije Srbije započet je donošenjem i usvajanjem *Strategije o regionalnom razvoju* 2007. i *Zakona o regionalnom razvoju* 2009. godine. Usvajanjem ove Strategije prvi put smo dobili dokument koji konzistentno i celovito prikazuje i ustanovljava prioritete kada je u pitanju regionalni razvoj države u pitanju. Ona predstavlja strateške postupke i načine kako da se u narednim godinama postignu zacrtani strateški ciljevi. (Jakopin E., Perišić A. 2008). Novim Zakonom o regionalnom razvoju ustanovljeni su novi nazivi regiona, izvršena je reorganizacija. Ovim zakonom Srbija je podeljena na sedam regiona. Regionalizacija Srbije izvršena je u skladu sa nomenklaturom NUTS2 i NUTS3².

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o regionalnom razvoju iz 2009. godine koji je usvojen u maju 2010. godine broj regiona smanjen je na pet. Srbija je podeljena na pet statističkih regiona: region Vojvodine, Beogradski region, Južna i Istočna Srbija, Kosovo i Metohija i region Šumadije i zapadne Srbije (*Zakon o regionalnom razvoju Republike Srbije* 2009).

Zakonom iz 2010. godine uspostavljeni su novi kriterijumi prema kojima se formiraju oblasti. Prema novom Zakonu oblasti se neće formirati prema broju stanovnika, geografskoj poziciji, prirodnom potencijalu, ekonomijom obima u upravljanju resursima, kulturno-istorijskom nasleđu ili postojećoj teritorijalnoj organizaciji. Od 2010. će se formirati prema geografskim celinama, telekomunikacionim područjima i prema mreži trgovačkih sudova i privrednih komora (Đorđević, M., Obradović S., Lojanica, M.: 55).

Šumadija i zapadna Srbija čine najveći region prema sledećim statističkim rezultatima: broj stanovnika (2.031.697 prema popisu 2011. godine); površina (26.483 km²) i broj naseljenih mesta (2.111). Značajnije prostorno-geografske celine koje se nalaze u okviru ovog regiona jesu: Šumadija, Pomoravlje, Posavina, Mačva, Raška/Sandžak, Stari Vlah, Podrinje, Pešter, Zlatibor, itd.

²NUTS (Nomenclature of Teritorial Units for Statistics) Zajednička klasifikacija teritorijalnih jedinica za statističke potrebe ustanovljena od strane Eurostata.

4.2. Prikaz potencijala i problema u opštinama Užice, Gornji Milanovac, Loznica, Priboj i Nova Varoš

U ovom poglavlju predstavimo proces regionalnog razvoja na konkretnim primerima. Izložićemo trenutno stanje u ovim opštinama kao i planove razvoja. Pre svega ćemo izneti opšte podatke o gradovima, njihovom stanovništvu i privredi, a na osnovu tih podataka predstavimo i SWOT analize kao i predloge za dalje delovanje.

3.2.1. Užice

a) Opšti podaci

Užice je jedan od najvećih gradova u regiji Zapadna Srbija i predstavlja kulturni, administrativni i privredni centar Zlatiborskog okruga (ovo je najveći okrug u Srbiji po površini). Teritorija opštine Užice prostire se na 666,7 km². Prema poslednjem popisu stanovništva opština ima 83.022, a sam grad 55.025 stanovnika (<http://www.graduzice.org/Informacije-14-1> 05.09.2016).

Regija u okviru koje je smešteno Užice nalazi se na tromedi između Srbije, Crne Gore i Republike Srpske. Skoro da je jednako udaljeno od glavnih gradova ove tri zemlje. Razdaljina između Užica i Beograda je 200 km, od Podgorice je ovaj grad udaljen 235 km, a od sarajeva 190km. Kao što možemo videti prema ovim podacima, grad se nalazi na karakterističnoj poziciji. Što se tiče same države Srbije teritorija grada nalazi se na jugozapadu zemlje u centralnom delu Zlatiborskog okruga.

b) Stanovništvo

Kao što smo već naveli u opštini Užice živi oko 78.040 stanovnika. Od toga gradskom području živi 75% ukupnog stanovništva, a 25% živi u prigradskom području. Razlika u naseljenosti teritorije grada i sela je drastična. Ovakvo stanje oslikava odnos naseljenosti

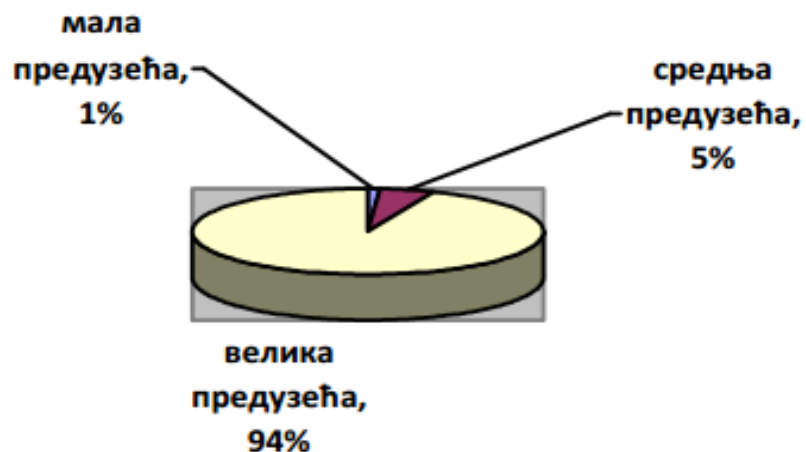
između najbrojnije gradske mesne zajednice Krčagovo u kojoj živi 11.200 stanovnika i seoske mesne zajednice Vrutci (koja je udaljena od centra grada oko 15 km) u kojoj živi samo 139 stanovnika i ovo je uglavnom staračko stanovništvo (<http://www.graduzice.org/> 05.09.2016).

Od ukupnog broja stanovnika 98% čini srpsko stanovništvo. Pored srpskog stanovništva na području grada Užica žive: Crnogorci, Hrvati, Romi, Makedonci, Muslimani, Slovenci, Mađari, Rusi, Bošnjaci, Slovaci, Bunjevci, Rusini, Albanci, Nemci, Ukrajinci i Bugari. Prema popisu iz 2002. godine, prosečna starost stanovnika Užica je bila 39,2 godine (38,3 muškarci i 40,0 žene). Stopa nataliteta u Užicu je niska (931/1000), a procenat smrtnosti je na sredini između visokog i niskog (11.59/1000). Od ukupnog broja stanovništva punoletno broji 66.626. U aktivno stanovništvo spada 40.023 stanovnika (<http://webrzs.stat.gov.rs> 15.09.2016).

c) Privreda

Užice je između ostalog i privredni centar regije Zapadne Srbije. Pripada nekolicini gradova u Srbiji koji važe za privredno razvijene i koji ostvaruju suficit u spoljnoj trgovini i Privredna aktivnost u Užicu odvija se u 11 sektora. Na razvoj privrede u opštini najviše utiču preduzeća koja se bave preradom, građevinarstvom i trgovinom. Grane privrede koje se razvijaju u Užicu jesu: metalna, tekstilna i drvna industrija. Grad Užice u narodnom dohotku Okruga učestvuje sa 36% i približno 1% u Republici.

Grad Užice na svojoj teritoriji trenutno ima 780 preduzeća i 3.248 preduzetničkih radnji. Od ukupnog broja preduzetničkih radnji 81% čine samostalne radnje, 1% ortačke, a 18% radnji osnovano je iz radnog odnosa ili statusa penzionera. Najznačajnija i najzastupljenija privredna grana u Užicu jeste prerađivačka industrija – prerada obojenih metala. Ova industrija angažuje i najveći broj zaposlenih – 23,83%. Na slici ispod prikazana je struktura preduzeća (<http://www.graduzice.org> 15.09.2016).

Slika 1. Grafikon – struktura preduzeća (Izvor: <http://www.graduzice.org/>)

Najznačajniji poslodavci u gradu Užicu jesu: *Putevi ad*, *Valjaonica bakra*, *Impol seval*, *Prvi Partizan* i *Jedinstvo*. Kada su u pitanju preduzetničke radnje, najveći udeo (oko 40%) imaju radnje koje se bave trgovinom na veliko i malo, opravkom motornih vozila i opravkom predmeta za ličnu upotrebu. Radnje koje dohodak kreiraju u prerađivačkoj industriji učestvuju sa oko 20%. Industrija, turizam, poljoprivreda, saobraćaj i veze što se tiče privrede najvažniji su za razvoj opštine Užice.

d) SWOT

U tabeli koja sledi predstavljena je SWOT analiza ove opštine. Posle tabele predstavimo neke ključne izazove koji se tiču razvoja ove opštine, a govorićemo i o potencijalima koji bi trebalo da se iskoriste.

SNAGE	SLABOSTI
• Institucije i organizacije koje su zadužene za pitanja dece, omladine i porodice. One su uvek spremne da sarađuju i da pruže pomoć na ličnu inicijativu; • Razvijen zdravstveni sistem; • Standardi kvaliteta uvedeni u najvećim preduzećima; • Postojeći poslovni prostor u radnoj zoni Krčagovo; • Radne zone „Sevojno L“ i „Bojovića vodenica“; • Izgradnja krupne infrastrukture i primarnog gasovoda do Užica, kao i dela sekundarne mreže; • Karakterističan geografski položaj, blizina Crne Gore i Republike Srpske, i dobra saobraćajna povezanost sa delovima ovih država; • Ljudski resursi (dosta radno sposobnih ljudi); • Dosta srednjih škola (Tehnička škola, Medicinska škola, Srednja škola "Radoje Ljubičić", Viša tehnička škola i dr.); • Razvijenost institucija koje se tiču lokalnog razvoja (Regionalni centar za razvoj malih i srednjih preduzeća i	• Sela nisu adekvatno komunalno opremljena; • Problemi u saobraćaju; • Nizak standard; • Nezaposlenost; • Otpuštanje; • Nedovoljna iskorišćenost kapaciteta; • Nedostatak aktivnosti usmerenih na privlačenje investicija; • Mala i srednja preduzeća nisu dovoljno razvijena i ne postoje klasteri; • Loša medijska prezentacija uspešnih poslovnih rezultata; • Nedovoljna angažovanost na razvoju brendova; • Lokalna samouprava ima pasivan odnos kada su u pitanju privredni trendovi; • Prirodni resursi se ne koriste dovoljno; • Neuspešne privatizacije; • Neadekvatan menadžment ljudskih resursa; • Nedostaju opremljene poslovne i industrijske zone; • Republički i lokalni organi koji su zaduženi za razvoj privrede nisu dovoljno koordinirani;

preduzetništva "Zlatibor", Opšte udruženje preduzetnika, Regionalna privredna komora, Nacionalna služba za zapošljavanje – filijala Užice); • Razvijena saobraćajna infrastruktura; • Povoljna klima; • Povoljni uslovi za gajenje voća (šljiva i jabuka), za uzgoj stoke, proizvodnju poznatih užičkih proizvoda (rakiju, klekovaču, kajmak, sir, goveđu i svinjsku pršutu i slaninu i sl.) kao i dugogodišnja tradicija u toj proizvodnji; • Specijalizovane institucije (Poljoprivredni zavod "Moravica", mreža veterinarskih stanica, zadružni savezi); • Geografski položaj; • Brojna prirodna dobra, kulturno-istorijski lokaliteti, mnogobrojne turističke destinacije koncentrisane na prostoru opštine (Tara, Kremna, Šarganska osmica, Drvengrad, Potpećka pećina, Narodni muzej, Hidrocentrala iz 1900. godine, Jokanovića kuća, Stari grad, Narodno pozorište, spomen park Kadinjača, Jelova Gora, planina Zlatibor, Golija, i Zlatar u blizini, kao i kanjon Uvca); • Sakralno i istorijsko nasleđe iz perioda Drugog svetskog rata; • U Užicu je smeštena turistička organizacija Zapadne Srbije koja obuhvata deset opština Zlatiborskog okruga; • Očuvan je biodiverzitet na mnogim predelima i zaštićena su prirodna dobra (Nacionalni park Tara, Klisura Đetinje, potpeć, Mokra Gora i predeli na Jelovoj	• Privredni subjekti nisu dovoljno sektorski udruženi; • Ne postoje mehanizmi putem kojih se preduzetnici mogu informisati o trendovima na tržištu i samim tim preduzetnici nisu dovoljno obrazovani kada su u pitanju oblasti koje su za njih relevantne; • Neravnomerna raspoređenost industrijskih pogona na području opštine (izražena koncentracija pogona u užoj zoni Užica i Sevojna); • Ostarela seoska domaćinstva; • Nedovoljna infrastrukturna opremljenost sela; • Stanovništvo nije dovoljno edukovano koje mogućnosti za razvoj delatnosti koje se podudaraju sa poljoprivrednom proizvodnjom postoje; • Rad javnih službi je neadekvatan i nije na zavidnom nivou; • Nepostojanje agro-biznis centara; • Nedostatak stručne studije koja definiše osnovne pravce u robnoj proizvodnji; • Širenje poljoprivredne proizvodnje bez poboljšanja kvaliteta; • Prerađivačka industrija poljoprivrednih proizvoda nije razvijena; • Nizak nivo opšteg i stručnog obrazovanja pretežnog dela poljoprivrednih proizvođača; • Usitnjen zemljišni posed; • Mala zastupljenost plodnog zemljišta (prve i druge bonitetne klase) a poljoprivredno zemljište je ugroženo bujičnim tokovima;
--	---

Gori). Zaštićeni su i predeli na kojima rastu retke i ugrožene biljne i životinjske vrste i održava se dobar kvalitet vode površinskih tokova i sl. • Razvijena mreža regionalnih puteva na području Opštine; • Aerodrom Ponikve; • Razvijena telekomunikaciona infrastruktura; • Izgrađen primarni gasovod; • Izgrađen i modernizovan sistem vodosnabdevanja; • Postojeći sistem lokalnih vaspitno-obrazovnih ustanova (osnovnih škola, vrtića i srednjih škola);	• Nedovoljno razvijene i osposobljene mesne zajednice; • Nedovoljna iskorišćenost turističkih potencijala; • Neiskorišćenost aerodroma Ponikve za civilni saobraćaj; • Loš kvalitet putne mreže; • Loša turistička signalizacija; • Loš pristup i nedovoljna uređenost turističkih lokaliteta; • Pratećih uslužni sadržaji ne postoje; • Užice nema definisan sistem kontrole kvaliteta i upravljanja kvalitetom i zato on nije na zadovoljavajućem nivou. Smeštajni kapaciteti su zastareli i neadekvatni za nove potrebe tržišta. Nema dovoljno prezentativnih turističkih manifestacija • Nepostojanje strategije za razvoj turizma; • Nedovoljno izdvajanje budžetskih sredstava za razvoj turizma; • Ne postoji dugoročni opštinski program (strategija) za zaštitu i unapređenje životne sredine; • Ne postoji centralno postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda; • Nepotpuna izgrađenost kanalizacione mreže (fekalne i kišne); • Zimi je visok procenat aerozagađenja, • Ima mnogo nekontrolisanih izvora zagađenja, zemljište i vazduh su u industrijskim zonama (Sevojnu i Krčagovu) zagađeni specifičnim zagađivačima; • Nedostataju stručni kadrovi i prostor za kvalitetan vaspitno-obrazovni rad (školskih dvorišta i fiskulturne sale nisu
--	---

	dovoljno uređene i sl.); • Ne postoji efikasna saradnja između obrazovnog i privrednog sektora – obrazovni program nije usklađen kako treba sa potrebom privrede za određenim obrazovnim profilima; • Nedovoljan broj projekata i programa za promociju zdravlja; • Ruralno područje Opštine i ljudi sa periferije nemaju dostupnu adekvatnu zdravstvenu zaštitu u svakom trenutku; • Ljudi sa posebnim potrebama nemaju adekvatnu zdravstvenu zaštitu;
ŠANSE	OPASNOSTI
• Postoje povoljni uslovi za razvoj kada su u pitanju mala i srednja preduzeća, ruralni turizam i poljoprivreda; • Dobri uslovi za kvalitetan društveni život; • Šanse opštine ogledaju se i u postojećim industrijskim kapacitetima (postojanje malih, srednjih i velikih preduzeća); • Dobri prirodni uslovi za razvoj poljoprivrede; • Užice ima jake kulturne i prirodne potencijale za razvoj preduzetništva; • Realizovanje Projekta biznis inkubatora; • Povoljni uslovi za kvalitetnu organsku proizvodnju; • Rastući broj prerađivača mleka i mlečnih proizvoda; • Pčelarstvo u razvoju; • Inicijative i akcije za oživljavanje sela; • Dobri uslovi za razvoj različitih turističkih	• Negativni demografski trendovi (između ostalog demografsko starenje stanovništva); • Negativna migratorna kretanja(preseljenje iz sela u grad); • Fizički obim proizvodnje se smanjuje i pojedina preduzeća prestaju sa radom, a sve ovo je posledica nepostojanja fonda za lokalnu privredu; • Visok nivo sive ekonomije u privredi; • Neravnomeran ruralni razvoj; • Nerentabilnost poljoprivredne proizvodnje; • Na selima nedostaje kontinuirana kontrola i održavanje vodovoda; • Pad nivoa zdravstvene kulture i higijene stanovništva; • Nema dovoljno preventivnih zdravstvenih aktivnosti koje bi sprečile masovne

proizvoda; • Zajednički međudržavni projekat „Razvoj turizma u dolini reke Drine“ u kojem su učestvovali mnogi gradovi Srbije i Republike Srpske; • Aktivna udruženja građana i nevladine organizacije; • Na teritoriji Užica ukrštaju se značajni putni koridori Srbije; • Hidropotencijal akumulacije Vrutci;	hronične bolesti;
---	-------------------

Tabela 2. SWOT analiza opštine Užice (Izvori: *Program razvoja opštine Užice 2008–2015. Strategija lokalnog održivog razvoja 2012 – 2020. (grad Užice)*)

Ono čemu bi u narednom periodu trebalo posvetiti pažnju što se tiče ove opštine jeste:

- Unapređenje infrastrukture kako bi se privukli novi investitori;
- Stvaranje boljih uslova za razvoj preduzetništva;
- Razvoj ruralne ekonomije;
- Razvoj turizma;
- Povećanje broja radnih mesta;
- Razvoj institucija lokalne samouprave;
- Primena koncepta strateškog planiranja na svim nivoima upravljanja;
- Unapređenje saobraćajne infrastrukture (rekonstrukcija saobraćajnica ka Požegi i ka Zlatiboru);
- Unapređenje vodovodnog i kanizacionog sistema;
- Osavremenjavanje obrazovnog sistema i ulaganje u izgradnju škola i sportskih terena;
- Unapređenje turističke ponude.

Naveli smo neke ključne stvari kojima bi se trebalo pozabaviti u narednim godinama. Potrebno je iskoristiti sve šanse koje opština ima za razvoj. Treba što više ulagati u grane koje su najproduktivnije u ovom području (poljoprivreda, voćarstvo, stočarstvo). Kako bi se zaustavio odlazak mladog i sposobnog stanovništva iz ruralnih krajeva, potrebno je stvoriti

optimalne uslove za rad i život u tim područjima. To se pre svega odnosi na zadovoljavajući broj radnih mesta kao i na zadovoljavajuća primanja. Svi navedeni faktori su međuzavisni. Osnovni preduslov za otvaranje novih ranih mesta jeste privlačenje investitora što se može postići jedino unapređenjem infrastructure.

3.2.2.Gornji Milanovac

a) Opšti podaci

Opština Gornji Milanovac prostire se na 836km i obuhvata 63 naseljena mesta u kojima živi oko 50.000 stanovnika u 51 mesnoj zajednici. Opština Gornji Milanovac, zajedno sa opštinama Čačak, Lučani i Ivanjica, čini Moravički okrug. Površina Moravičkog okruga nalazi se u centralnom delu Republike Srbije. Ovo je druga opština po površini u moravičkom okrugu – prostire se na 28% teritorije okruga, tačnije na 83.613ha 43ara 73m² (<http://www.gornjimilanovac.rs/> 12.09.2016).

Opština Gornji Milanovac ima 63 naselja. Jedina naselja gradskog tipa u ovoj opštini jesu Gornji Milanovac i Rudnik. Druga naselja u okviru opštine imaju karakter sela i spadaju u starovlaški tip razbijnih sela. Smeštena su na stranama dolina i na zaravnjenim kosama. Kada su se stanovnici prvi put doseljavali na ove prostore, morali su krčiti šume kako bi došli do obradivog zemljišta, pa atari ovih sela sastoje se od zemljišta koje se razlikuje i prema sastavu prema kvalitetu. Kuće u ovim naseljima podizane su ili grupno ili zasebno – naselja su ruralnog tipa. Postojeća naselja se šire dobijaju nove delove koji se uglavnom podižu uz puteve i izgled im je sličan ravničarskim selima. Najčešće je ovo karakteristika sela koja su izgrađena oko asfaltnih puteva koji omogućuju bolju povezanost i prolaznost.

b) Stanovništvo

Poslednji popis stanovništava rađen je 2011. godine i prema njemu opština Gornji Milanovac broji 44.438 stanovnika. Prosečna gustina naseljenosti iznosi 53 st./1 km². Sam grad Gornji Milanovac ima 24.048 stanovnika, a posle njega najveća naselja opštine jesu Pranjani sa ukupno 1.519 stanovnika, zatim ide Rudnik sa 1.440 stanovnika i na kraju Brđani sa 1.049 stanovnika. Ostala naselja imaju manje od po 1000 stanovnika (<http://www.gornjimilanovac.rs/> 12.09.2016).

U samom gradu Gornjem Milanovcu živi 18869 punoletnih stanovnika. Prosečna starost stanovništva iznosi 36,8 godina (35,9 kod muškaraca i 37,6 kod žena). Naselje ima 7786 domaćinstava u kojima je prosečan broj članova 3,08. Stanovništvo u naselju je pretežno

srpske nacionalnosti. U poslednjim popisima primećen je pozitivni rast broja stanovnika (<http://www.gornjimilanovac.rs/> 12.09.2016).

c) Privreda

Gornji Milanovac karakteriše jak industrijski centar koji ima profitabilne proizvodne programe, koji imaju svoju visoku konkurentnu vrednost kako na domaćem, tako i na inostranim tržištima. Trenutno je u ovom gradu zaposleno više od 10000 radnika.

Privreda opštine Gornji Milanovac karakteristična je, pre svega, po prerađivačkom sektoru. Posle prerađivačkog tu su trgovinski i sektor uslužnih delatnosti. I na teritoriji ove opštine dominira sektor malih i srednjih preduzeća, ali je ovde učešće velikih i srednjih preduzeća značajno veće od proseka u Republici. Na teritoriji opštine Gornji Milanovac danas ima oko 2000 aktivnih preduzetničkih radnji i privrednih društava. Po strukturi delatnosti najveći procenat je trgovinskih radnji, zatim zanatskih i ugostiteljskih, a samo oko 13% čine radnje proizvodnih delatnosti.

	Broj preduzeća				Udeo u ukupnom broju preduzeća istog sektora (%)			Udeo u ukupnom broju preduzeća (%)
	Velika	Srednja	Mala	Ukupno	Velika	Srednja	Mala	
Ukupno	9	22	329	360	2,5	6,1	91,4	100

Tabela 1. Broj malih, velikih i srednjih preduzeća u opštini Gornji Milanovac

(<http://www.gornjimilanovac.rs/privreda.html> 15.09.2016.)

Jedna od najpoznatijih uspešnih kompanija iz Gornjeg Milanovca jeste "Metalac" – gornjomilanovački renomirani proizvođač posuđa. U Gornjem Milanovcu posluju mnoge kompanije koje predstavljaju lidere u svojim delatnostima na nivou cele Srbije. Među njima su proizvođač brik ambalaže "Tetra Pak", poznati proizvođač eurokrema, voćnih sokova, rakije "Viljamovke" i mnogih drugih konditorskih proizvoda "Takovo-Swisslion". Postoji i više srodnih velikih kompanija sa sličnim programima proizvodnje iz oblasti grafičke

delatnosti "Tipoplastika", "Papir Print", "Foka", "Spektar". Postojanje više kompanija koje kvalitetno posluju u istoj delatnosti stvara zdravu konkurenciju.

Ima i dosta proizvođača iz hemijske oblasti. Izdvaja se u industriji boja i lakova austrijsko-slovenačka kompanija "Zvezda-Helios". Tu je i švedska firma koja proizvodi štamparske boje i srodne proizvode i usluge "Flint group Balkan". Među velikim preduzećima su fabrika automobilskih delova "Fad" i modna konfekcija "Rudnik". Uspešnu podzemnu eksploataciju ruda vrši preduzeće "Rudnik AD" na planini Rudnik.

Prema poslednjoj objavi Privredne komore Kraljevo predstavnici gornjomilanovačke privrede proglašeni za najveće izvoznike Moravičkog okruga. Očekuje se da će distribucija sirovina i roba biti još efikasnija kada se završi auto-put Koridor 11.

Opština Gornji Milanovac trenutno je na kraju realizacije projekta „Unapređenje poslovnog okruženja na lokalnom nivou kroz regulatornu reformu“. Ovaj projekat finansiran je od strane švajcarskog sekretarijata za ekonomske poslove i trebalo bi da doprinese boljem poslovnom okruženju u opštini Gornji Milanovac. Cilj projekta je pojednostavljenje nepotrebno dugotrajnih administrativnih procesa i procedura, koji u mnogim slučajevima ometaju ili usporavaju aktivnosti privrednih subjekata. Očekuje se da proizvod ovog projekta bude Elektronski registar administrativnih postupaka na gornjomilanovačkoj zvaničnoj veb prezentaciji. Ovakav registar će omogućiti investitorima da dođu do potrebnih dokumenata, uključujući i plaćanje osnovnih republičkih i opštinskih taksi.

	Preduzeće	Broj zaposlenih	Poslovni prihod (u hiljadama din.)	Izvoz (u USD)	Neto dobitak (u hiljadama din.)
1.	METALAC a.d.	1.218	4.929.064	18.285.515	603.781
2.	TAKOVO a.d.	1.029	6.360.747	1.185.345	1.044.027
3.	ADRUDNIK	392	947.488	/	139.976
4.	MKRUDNIK	300	167.376	1.565.814	/
5.	FAD a.d.	287	757.868	6.590.843	4.890
6.	TIPOPLASTIKA a.d.	197	1.070.347	1.111.864	4.725
7.	ZVEZDA HELIOS a.d.	168	1.789.559	6.241.753	263.667
8.	SPEKTAR doo	153	1.209.566	10.541.374	288.509
9.	FOKA d.o.o.	115	632.110	1.172.301	44.857
10.	9. SEPTEMBAR d.o.o.	94	360.258	596.876	27.712

Tabela 2. Prikaz najvećih i najuspešnijih preduzeća sa osnovnim ekonomskim pokazateljima
(<http://www.gornjimilanovac.rs/privreda.html> 15.09.2016.)

d) SWOT

SNAGE	SLABOSTI
- Dobar geografski položaj uz magistralni put M22 (deo Ibarske magistrale); - Razvijena mreža regionalnih (175 km) i lokalnih puteva (282 km); - Solidna komunalna i ostala infrastruktura; - Vodovod, razvijena elektrodistributivna mreža; - Sprovedena gasifikacija grada i značajnog dela prigradskih naselja; - Odlična pokrivenost teritorije opštine	- Nedostatak mladih kvalifikovanih kadrova; - Nedostatak dobre saobraćajnice; - Loši lokalni i regionalni putevi; - Nedostatak uređene nove industrijske zone; - Nepovoljna demografska struktura; - Nedostatak smeštajnih kapaciteta u gradu; - Mali broj savremeno organizovanih

poštanskim uslugama, telefonskom mrežom i mobilnom telefonijom; • Duga industrijska tradicija; • Ljudski resursi – kvalifikovani postojeći kadrovi; • Postojeći brendovi (kompanije i proizvodi) i tehnološki kapaciteti; • Relativno dobra povezanost privatnog sektora (klub privrede); • Prostorni plan opštine; • Tradicija i iskustvo u poljoprivrednoj proizvodnji; • Jaka, ugledna i obučena seoska domaćinstva; • Postojanje Programa razvoja poljoprivrede za period od 2009. do 2013. godine; • Dobro organizovana veterinarska služba; • Seoski turizam; • Atraktivni predeli pogodni za šetnju, vožnju, planinarenje i zimske aktivnosti; • Spremnost poljoprivrednih proizvođača za prihvatanje novih znanja i tehnologija;	komercijalnih domaćinstava; • Tehničko-tehnološka zastarelost mehanizacije; • Neorganizovanost stručnih službi iz oblasti poljoprivrede i nedovoljna obučenost poljoprivrednih proizvođača; • Nedovoljna organizovanost poljoprivrednih proizvođača (udruženja, zadruge); • Usitnjenost zemljišnog poseda; • Nedovoljna razvijenost infrastrukture (putevi, struja, voda); • Nedovoljno korišćenje vodnih resursa za navodnjavanje poljoprivrednih površina; • Velike površine zapuštenog ili neiskorišćenog zemljišta (staračka domaćinstva – vraćena zemlja).
ŠANSE	OPASNOSTI
• Izgradnja Koridora 11; • Izgradnja nove industrijske zone; • Aerodrom Lađevci; • Korišćenje novih tehnologija; • Prirodni resursi za organsku proizvodnju; • Korišćenje mesnih kancelarija u svrhu pomoći poljoprivrednim proizvođačima; • Osnivanje novih udruženja i zadruga; • Agrarni budžet opštine; • Edukacija poljoprivrednih proizvođača;	• Odliv visoko obrazovanih mladih kadrova; • Depopulacija i starenje seoskih domaćinstava; • Kašnjenje sa otpočinjanjem izgradnje auto-puta Beograd–Požega; • Migracija mladih, naročito iz sela u veće gradske sredine; • Starosna struktura poljoprivrednog stanovništva;

• Zakonska zaštita poljoprivrednih proizvođača; • Kreditiranje poljoprivrednih proizvođača; • Odobranje raznih vidova subvencija u poljoprivrednoj i stočarskoj proizvodnji.	• Smanjenje broja stanovnika; • Nedostatak prerađivačkih kapaciteta poljoprivrednih proizvoda (hladnjače, preduzeća za proizvodnju hrane) • Monopolska pozicija otkupljivača poljoprivrednih proizvoda; • Sporo donošenje zakonske regulative i nepredvidiva politika iz oblasti poljoprivredne proizvodnje.
--	---

Tabela 3. SWOT analiza opštine Gornji Milanovac (Izvor: *Strategija održivog razvoja opštine Gornji Milanovac 2012–2021.*)

Na osnovu izložene analize možemo izdvojiti ključne probleme kojima se treba pozabaviti u narednom periodu:

- Treba konstantno podsticati i održavati ekonomski razvoj;
- Uspostavljanje modela finansijske i institucionalne podrške za razvoj preduzetništva i MSP;
- Stvoriti uslove za privlačenje novih investitora kao i zadovoljiti zahteve postojećih kako bi oni proširili postojeće i gradili nove proizvodne kapacitete i pogone;
- Ostvarivati ravnomerni lokalni razvoj kroz podršku ruralnim krajevima i aktivnostima;
- Unaprediti turističku ponudu i iskoristiti prirodne potencijale;
- Štititi životnu sredinu i unaprediti brigu o njoj;
- Uspostaviti sistem održivog upravljanja otpadom;
- Unaprediti energetske efikasnost;
- Unaprediti i zaštititi prirodne resurse;
- Unaprediti društveni razvoj;
- Razviti moderan i efikasan sistem obrazovanja;
- Unaprediti socijalnu i zdravstvenu zaštitu;
- Stvoriti uslove za bogat i sadržajan društveni život i time sprečiti odliv mladih ljudi.

3.2.3. Loznica

a) Opšti podaci

Grad Loznica nalazi se na samom zapadnoj granici Srbije koja našu državu odvaja od Bosne i Hercegovine. Prostire se na 612 km². Ograđen je planinom Cer i južnim delovima Mačve na severu, rekom Drinom na zapadu i planinama Gučevo i Boranja na jugu.

Loznica je saobraćajno-geografski dobro pozicionirana. Glavna saobraćajnica Beograd–Šabac–Loznica–Zvornik–Tuzla–Sarajevo prolazi kroz nju. Kroz Loznicu prolazi i saobraćajnica Bijeljina–Loznica–Mali Zvornik–Bajina Bašta–Užice koja ide do Crnogorskog primorja. Put Loznica–Osečina–Valjevo–Lajkovac vodi do Ibarske magistrale. Železnička pruga Šabac–Zvornik takođe prolazi kroz opštinu. Grad Loznica predstavlja centar privrede, kulture i saobraćaja za ovaj deo Podrinja (<http://www.loznica.rs/> 13.09.2016).

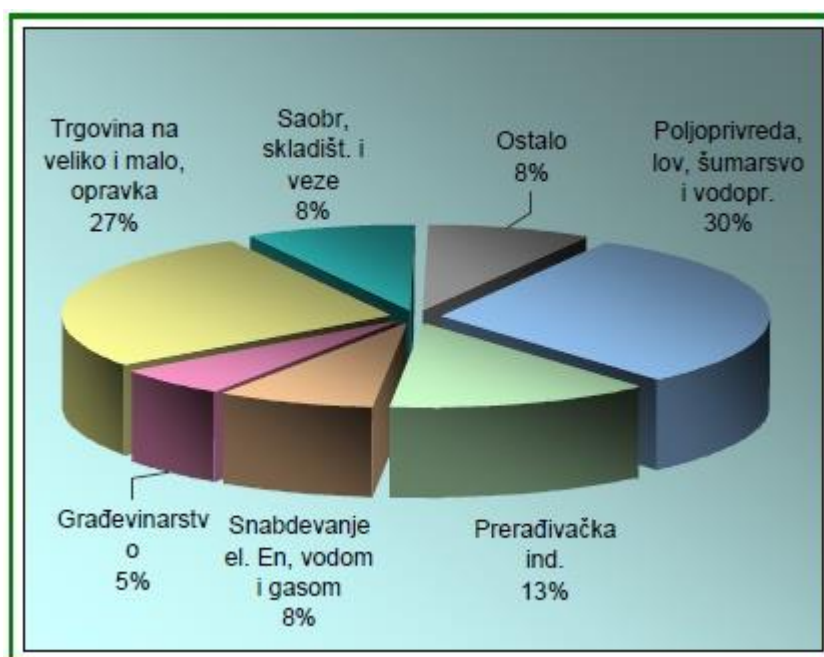
Ovaj grad se nalazi između Tuzle i Valjeva i skoro na sredini puta Beograd–Sarajevo. Loznica je od Beograda udaljena 139 km, od Novog Sada 136 km, od Valjeva 75 km, od Šapca 53 km i od Banje Koviljače šest kilometara. Trenutno je u procesu izgradnje pruga Valjevo—Loznica (<http://www.loznica.rs/> 16.09.2016).

b) Stanovništvo

Loznica je naseljena pretežno srpskim stanovništvom (94,6%) koje se doselilo u 18. i 19. veku iz Bosne i Hercegovine, Rađevine, Azbukovice, Crne Gore, Podgorine, gornjeg Podrinja i ostalih krajeva. Prema popisu iz 2011. gradsko naselje Loznica ima 19.212 stanovnika, dok na teritoriji koja pripada Gradu Loznici živi 84.925 stanovnika (<http://webrzs.stat.gov.rs> 15.09.2016). Sam grad Loznica ima 15.855 punoletnih stanovnika. Prosečna starost stanovništva iznosi 38,3 godina (37,3 kod muškaraca i 39,3 kod žena).

c) Privreda

Poljoprivreda i trgovina su dominantne privredne aktivnosti u Loznici. Na trećem mestu se nalazi prerađivačka industrija. Kada se sagleda struktura preduzeća vidi se da se ljudi slabo odlučuju na delatnosti za koje je u startu potrebno veće ulaganje, već se okreću trgovinskoj delatnosti od koje mogu da se prehrane, a koja ne snosi velike rizike.

Slika 2. Struktura narodnog dohotka prema delatnostima (Akcioni plan za lokalni ekonomski razvoj, Loznica)

Kada se pogleda struktura preduzeća, najbrojnija su mala preduzeća i u privatnom i u državnom sektoru. Preko 40% od ukupnog broja preduzeća bavi se trgovinskom delatnošću, a samo četvrtina industrijskom. Tokom kriznih godina najvitalniji deo privrede predstavljala su mala preduzeća i sektor privatnog preduzetništva. Obezbedili su najveći broj radnih mesta i prihode stanovništva. Osnovne poteškoće sa kojima se bore loznička preduzeća izazvane su kao i u većini zemlje nedostatkom finansijskih sredstava.

Na području opštine Loznica preduslovi za razvoj poljoprivrede jesu povoljni, ali se ne koriste na najbolji mogući način, pa se poljoprivredna proizvodnja u Loznici može okarakterisati kao ekstenzivna. Mala je prosečna veličina poseda, proizvođači nisu dovoljno

edukovani i nema dovoljno sredstava za investicije – ovo su najkrupniji problemi u razvoju poljoprivrede lozničkog kraja.

Ukoliko gledamo broj registrovanih zaposlenih, najveći udeo u zapošljavanju i kreiranju društvenog dohotka ima prerađivačka industrija. Njen učinak nije visok kao ranije, ali je i dalje na prvom mestu. I danas je ovo najrazvijenija grana privrede u Loznici.

d) SWOT

SNAGE	SLABOSTI
• Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj; • Povoljni uslovi za rehabilitacione centre; • Prirodni resursi; • Kulturnoistorijsko nasleđe; • Većinsko privatno vlasništvo privrednih institucija; • Otvorenost za saradnju privatnog i javnog sektora; • Čista ekološka sredina; • Loznica ima dobre uslove za razvoj turizma; • Pedesetogodišnja industrijska tradicija i iskusni i obučeni ljudi; • Autentičnost tradicije i kulture Jadra i Podrinja; • Lokalni kulturni identitet; • Proizvodnja viskoze; • Bogata flora i fauna; • Slobodna radna snaga; • Dobri preuslovi za poljoprivredni razvoj; • Povoljni uslovi za proizvodnju zdrave hrane; • Dobar geografski položaj i povoljna	• Industrijske zone nisu opremljene; • Obrazovni profili nisu usklađeni sa potrebama tržišta; • Javni sektor je previše inertan; • Planska dokumentacija i zemljišne knjige ne postoje; • Loša privredna struktura; • Disproporcija zarada u javnom i privatnom sektoru; • Ima malo lokalnih medija, a ne postoji lokalni časopis; • Nedostaju otkupne stanice za poljoprivredne proizvode; • Nedostaje dobar marketing koji bi privukao domeće i strane investitore; • Nekvalitetna mreža puteva; • Nedostaju prepoznatljivi brendovi; • Nepovoljna je starosna struktura stanovništva; • Potencijal kulturnoistorijskog nasleđa se ne koristi dovoljno; • Preduzetnički duh nije dovoljno razvijen;

klima;	• Nizak životni standard stanovništva; • Kupovna moć stanovništva nije na zavidnom nivou; • U seoskim sredinama nema razvijene infrastrukture; • Mali usitnjeni posedi;
ŠANSE	OPASNOSTI
• Zainteresovanost ljudi iz velikih gradova za odmor u zdravoj sredini; • Jaka dijaspora; • Evropska unija je zainteresovana za proizvodnju zdrave hrane; • Euroregion Drina –Sava–Majevica; • Izrađena makroekonomska strategija; • Loznica se nalazi u blizini same granice sa Republikom Srpskom; • Nalazi se u slobodnoj carinskoj zoni; • Geografski položaj opštine je odličan; • Mnoge ličnosti od nacionalnog značaja potiču iz ovog kraja; • Grad Loznica predstavlja jak regionalni centar; • Privatizacija i transformacija preduzeća uspešno se sprovode u delo.	• Centralizacija (zaostajanje provincije u odnosu na velike gradove); • Nedostatak Strategije razvoja Srbije; • Nedovoljna uključenost države u planiranje lokalnog razvoja; • Nezainteresovanost investitora za manja naselja; • Nedovoljno razvijeni kanali distribucije proizvoda i usluga; • Država je još uvek politički nestabilna na svim nivoima vlasti; • Uredjenje svojine; • Nedostatak makroekonomske strategije.

Tabela 4. SWOT analiza opštine Loznica (*Akcioni plan za lokalni ekonomski razvoj*)

Izdvojićemo neke načelne ciljeve kojima bi se trebalo posvetiti u narednom periodu:

- Uskladjivanje zakona sa EU;
- Izgradnja institucija;
- Poboljšanje putne mreže;

- Kvalitetan marketing;
- Usklađivanje obrazovnog sistema sa potrebama tržišta;
- Izgradnja brendova;
- Otvorenost javnog sektora i uključenost svih članova društva u planiranje i sprovođenje strategije razvoja;
- Korišćenje prirodnih bogatstava kao potencijal za razvoj turizma;
- Povećanje svesti građana o značaju zaštite životne sredine.

3.2.4. Priboj

a) Opšti podaci

Opština Priboj smeštena je na jugozapadu Srbije u šumovitoj oblasti Starog Vlaha i u dolini reke Lim i zauzima površinu od 552 km². Nalazi se na tromedi Srbije, Crne Gore i Republike Srpske. Graniči se sa Čajetinom, Novom Varoš, Prijepoljem, Pljevljima i Rudom. Kroz opštinu prolaze značajni regionalni putevi ka Podgorici i Sarajevu, kao i pruga Beograd–Bar. Priboj je udaljen od Beograda 280 km, od Podgorice 200 km, od Sarajeva 160 km, a od Užica 90 km (<http://www.priboj.rs/> 17.09.2016).

Priboj se nalazi u blizini inostranih tržišta i to je velika prednost. Ima dobre transportne i telekomunikacione mreže, bogate prirodne resurse i kvalifikovanu radnu snagu. Zbog svega ovoga opština Priboj predstavlja veoma primamljivo područje za potencijalne investitore.

b) Stanovništvo

Broj stanovnika opštine Priboj iznosi 27.133 prema popisu iz 2011. godine. Od toga 13.410 čine muškarci i 13.723 žene. Broj domaćinstava prema tom popisu dostiže 11.431, a ukupan broj stanova iznosi 9.035 (<http://webrzs.stat.gov.rs> 17.09.2016).

Od celokupnog broja stanovništva 12.643 čini radno aktivno stanovništvo, od čega je 6.533 zaposlenih (od toga 41,4% su žene), dok je broj nezaposlenih 6.110 (od toga su 49,3% bile žene). Od ukupnog broja zaposlenih 4.581 stanovnik su radi u privrednom sektoru, a 1.952 stanovnika obavljaju vanprivredne delatnosti (<http://webrzs.stat.gov.rs> 17.09.2016).

U opštini Priboj žive građani različitih nacionalnosti i oni su raspoređeni u 14 mesnih zajednica. Stanovništvo Priboja pretežno čine Srbi (22.523). U opštini ima i drugih naroda i etničkih grupa: Bošnjaka (5567), Muslimana (1427), ostalih: Crnogoraca, Albanaca, Jugoslovena, Mađara i Bugara ukupno 860 (<http://www.priboj.rs/> 17.09.2016).

c) Privreda

Proces restrukturiranja industrijskog sektora i višegodišnja stagnacija privrede rezultirali su ekonomskom i proizvodnom devastacijom. Drastično se smanjio broj zaposlenih u nekadašnjim industrijskim centrima, među kojima je i Priboj.

Najveća fabrika u Priboju je FAP. On je osnovan kao državno-privredno preduzeće udelom vlade SFR Jugoslavije 1953. godine. Već u prvoj deceniji rada FAP izrasta u najvećeg proizvođača teških privrednih vozila i autobusa na Balkanu. Sadašnji tehnološko-tehnički nivo svih kapaciteta omogućava godišnju proizvodnju od 15 000 vozila. Za četrdeset godina postojanja FAP je proizveo ukupno 147 831 vozilo (<http://www.priboj.rs/> 19.09.2016).

Danas je u pogonu oko 80 000 FAP-ovih vozila na domaćem tržištu i oko 70 000 na inostranom. Vozila marke FAP mogu se sresti na putevima Rusije, Bugarske, Danske, Grčke, Poljske, Rumunije, Iraka, Irana, Češke, Slovačke, Kine, Egipta, Sirije i Saudijske Arabije.

Nosilac privrednog razvoja opštine Priboj je i Korporacija „Poliester“ a. d. Priboj. Ova korporacija se bavi proizvodnjom i prodajom poliesterskih i plastičnih masa. Posluje oko pedeset godina i zapošljava oko 270 radnika. Preduzeće „Poliester“ je 2001. godine privatizovano i vlasničku strukturu čini: 60% akcija koje su vlasništvo zaposlenih i bivših zaposlenih radnika, a 40% akcija je vlasništvo fonda PIP i Akcijskog fonda (<http://www.priboj.rs/> 19.09.2016).

U opštini Priboj posluju sledeća proizvodna preduzeća sa različitim proizvodnim programima: Fabrika „Autooprema“ - eksterijer i enterijer kod putničkih i privrednih vozila; Fabrika „Faspini“ – specijalne nadogradnje na vozilima (komore, čamci itd.); Fabrika protivgradnih raketa i namenske proizvodnje – 6.000 m i 8.000 m. Fabrika „Plasteks“ - poliesterske cevi, cilindrični proizvodi, kiosci, itd.

FAP-STAN d.o.o Priboj - bavi se proizvodnjom i distribucijom toplotne energija i projektovanjem građevinskih objekata i održavanjem stambenih zgrada. Fabrika „Sedišta“ Priboj - bavi se proizvodnjom sedišta i ostalih delova za industriju. Zapošljava oko 125 radnika. Bez obzira na dosta atraktivan proizvodni program, preduzeće se nalazi u lošoj finansijskoj situaciji (<http://www.priboj.rs/> 19.09.2016).

d) SWOT

SNAGE	SLABOSTI
• Postojanje prirodnih resursa pogodnih za eksploataciju u MSP i razvoj turizma; • Znanje i iskustvo u industrijskoj proizvodnji; • Postojeći industrijski kapaciteti; • Pribojska banja – resursi za razvoj zdravstvenog turizma; • Kulturno-istorijsko nasleđe pogodno za razvoj turističke ponude; • Sela sa očuvanom prirodom; • Povoljni uslovi za razvoj stočarstva (ovčarstvo, govedarstvo, uzgoj koza); • Povoljni uslovi za razvoj voćarstva (maline, borovnice, ribizle); • Povoljni uslovi za razvoj povrtarstva; • Postojanje udruženja preduzetnika; • Postojanje fonda za razvoj poljoprivrede; • Funkcionisanje kancelarije za MSP; • Hidropotencijal; • Geografski položaj (tromeda Beograd – Podgorica – Sarajevo); • Blizina turističkog planinskog centra Zlatibor;	• Devastirana opština – nema svoje zemljište; • Nedostatak preduzetničke kulture; • Neblagovremena privatizacija preduzeća (nerešeno pitanje FAPa i dr. preduzeća); • Nerazvijena industrija (nizak nivo aktivnosti, slaba konkurentnost, slaba primena moderne tehnologije i inovacija uopšte); • Zapuštена industrijska infrastruktura i slabo opremljeni industrijski lokaliteti; • Nedovoljno razvijena infrastruktura, naročito putna; • Usitnjenost poljoprivrednih poseda i nedovoljna plodnost poljoprivrednog zemljišta; • Nizak stepen prerade polj. proizvoda; • Niska produktivnost polj. proizvodnje; • Nizak nivo organizovanih kooperativnih proizvodnih procesa; • Mali broj uvedenih novih profila u srednje stručne škole; • Nepovoljan odnos broja zaposlenih i nezaposlenih; • Nedovoljan broj i raznovrsnost smeštajnih kapaciteta i prateće turističke ponude;
ŠANSE	OPASNOSTI
• Programi ministarstava za podršku poljoprivredi, razvoju turizma, sektora;	• Nema podsticaja za omladinsko preduzetništvo;

• Usvajanje i primena Zakona o javnoj svojini; • Usvajanje i primena Zakona o javno-privatnom partnerstvu; • Trendovi u turizmu – bum u wellnes turizmu, ali uz zahtev za uslugama visokog kvaliteta; • Postojanje fondova / programa EU i donatora;	• Veliki procenat sive ekonomije; • Loša demografska kretanja; • Smanjenje broja zaposlenih, povećanje broja nezaposlenih; • Odlazak mladih.
---	---

Tabela 5. SWOT analiza opštine Priboj (*Strategija održivog razvoja opštine Priboj* za period 2012 – 2017. god)

Ono što bismo u narednom periodu predložili kao plan jesu sledeći osnovni ciljevi:

- Održivi privredni rast;
- Podizanje kvaliteta usluga u oblasti socijalne politike;
- Povećanje dostupnosti usluga iz oblasti kulture i sporta;
- Zaštita i korišćenje prirodnih resursa u skladu sa principima održivog razvoja;
- Prostorno i infrastrukturno uređenje opštine i unapređenje rada opštinskih službi.

Generalno u svim opštinama postoje slični problemi, pa bi i put daljeg razvoja trebalo da ide u istom smeru. U zaključnom delu ovog poglavlja navedeni su zajednički ciljevi kojima bi svaka od opština trebalo da teži.

3.2.5. Nova Varoš

a) Opšti podaci

Opština Nova Varoš nalazi se u jugozapadnoj Srbiji i pripada Zlatiborskom okrugu. Smeštena je na sredini magistralnog puta Beograd–Bar, na nadmorskoj visini do 1000 m, podno plnine Zlatar. Nova Varoš se prostire na površini od 584 km² (<http://www.novavaros.rs/> 20.09.2016).

Područje opštine je brdsko-planinsko. Čitavu površinu opštine (584 km) gotovo na samoj sredini presecaju tri akumulaciona jezera koja se nalaze na reci Uvac (Uvačko, Zlatarsko i Radoinjsko) i dele je praktično na dva jednaka dela (<http://www.novavaros.rs/> 20.09.2016).

Kroz opštinu Nova Varoš prolazi magistralni put M-21. On povezuje Beograd sa crnogorskim primorjem. Novu Varoš sa okolnim opštinama povezuju regionakni putevi. Veliki problem opštine predstavlja nerazvijena putna mreža unutar mesnih zajednica opštine. Njihove centre sa sedištem opštine samo delimično povezuju asfaltni putevi. Pruga Beograd–Bar ne prolazi kroz grad, već je udaljena nekih 15 km (<http://www.novavaros.rs/> 20.09.2016).

b) Stanovništvo

Nova Varoš broji 16638 stanovnika prema popisu iz 2011. godine. Od ukupnog broja stanovnika otprilike polovina živi u selima, a druga polovina u gradu. Opštinu čine 32 naseljena mesta, koja su raspoređena u 13 mesnih zajednica. Prosečna gustina naseljenosti iznosi 28,61 stanovnika po km². Nova varoš je pretežno naseljena srpskim stanovništvom (ukupno 14899 stanovnika). Pored Srba u opštini žive i Bošnjaci (788), Muslimani (526) i druge etničke zajednice (425). Punoletna su 7252 stanovnika, a prosečna starost stanovništva iznosi 40,7 godina (39,9 kod muškaraca i 41,6 kod žena) (<http://www.novavaros.rs/> 20.09.2016).

c) Privreda

U opštini Nova Varoš posluje 507 privrednih subjekata, od kojih je 73 predstavnika privrednih društava, a ostatak od 85% čini sektor preuzetništva. Od ukupnog broja, 34 privredna subjekta smeštena su van Nove Varoši – *Drinsko Limske HE*, *JP Srbija šume*, *Telekom* i dr. Mala preduzeća su izrazito dominantna. U opštini Nova Varoš postoji samo 6 srednjih preduzeća od kojih je jedno javno – *JP 3.Septembar* (<http://www.novavaros.rs/> 20.09.2016).

Strateški ciljevi razvoja opštine Nova Varoš su energetika, turizam i poljoprivreda. Dalji razvoj ovih delatnosti indirektno će uticati na unapređivnje prerađivačke industrije koja je za sada dominantna grana privrede.

Energetika je tradicionalno vodeći sektor privrednog razvoja opštine Nova Varoš. Energetiku u najvećoj meri predstavlja privredno društvo *Drinsko-Limske HE* doo, kojem su *Limske HE* pripojene 2005.godine. Danas ovo javno preduzeće zapošljava 170 novovarošana.

Pored sektora energetike, prerađivačka industrija je nosilac razvoja opštine Nova Varoš. U okviru ovog sektora najrazvijenija je proizvodnja plastike i gume. Posle nje slede drvno-prerađivačka delatnost, proizvodnja prehrambenih i tekstilnih proizvoda.

Osim dobrog drveta, na obroncima Zlatara i Murtenice rastu divlje i lekovite trave, šumsko voće i pečurke, pasu stada ovaca i goveda čiji je kvalitet nadaleko poznat i cenjen. Kvalitet trave i ekstenzivni uzgoj mlečnih grla koja slobodno pasu na pašnjacima, garantuju izvanredan kvalitet mleka koji se u procesu zrenja prenosi na prepoznatljiv i neponovljiv autohtoni Zlatarski sir.

d) SWOT

SNAGE	SLABOSTI
- Nova Varoš se nalazi u pograničnom region, ima dobar geografski položaj; - Ima bogate prirodne resurse; - Saobraćajno je dobro povezana; - Veliko prirodno bogatstvo i prirodne	- Nema podataka o tačnom broju malih i srednjih preduzeća; - Postoje samo četiri srednja preduzeća koja zapošljavaju ukupno 525 radnika; - Velika preduzeća ne postoje;

lepote; • Dosta ljudskih resursa; • Mnogobrojna radna snaga; • Opština ima značajne poljoprivredne i turističke potencijale; • Uslužni sektor je dominantan; • Ima dosta razvijenih pilana;	• Nerazvijenost proizvodnog sektora; • Nepovezanost i nedovoljna saradnja preduzetnika; • Preduzetnici imaju slabu finansijsku moć; • Mnoge firme su u toku privatizacije završile pod stečajem; • Nezaposlenost dostiže velike razmere; • Nepostojanje preduzeća koje se bavi razvojem opštine; • Zastarela oprema i tehnologija u preduzećima; • Visok procenat sive ekonomije; • Nema dobre zakonske regulative; • Opština ima ograničenu nadležnost; • Sporazum o slobodnoj trgovini; • Nedovoljna angažovanost za privlačenje investicija;
ŠANSE	OPASNOSTI
• Stvaranje ambijenta za priliv investicija; • Angažovanost na regionalnim i međunarodnim projektima; • Temeljno primenjivanje zakona; • Cefta sporazum; • Promovisanje turističkih ponuda; • Unapređenje drvne industrije i poljoprivrede po pitanju prerade proizvoda; • Optimalno korišćenje prirodnih i turističkih potencijala; • Uključenost opštine u regionalnim i republičkim projektima;	• Ograničeni finansijski resursi; • Nepovoljna migratorna kretanja stanovništva; • Prosečna starost stanovništva; • Odlazak kvalifikovanih kadrova; • Krediti za razvoj malog biznisa su nepovoljni i nepristupačni.

Tabela 6. SWOT analiza opštine Nova Varoš (*Strategija lokalnog održivog razvoja opštine Nova Varoš za period od 2010. do 2020. godine.*)

Ciljevi koje bi Nova Varoš trebalo da sledi u narednom periodu:

- Postizanje jake tehničke osposobljenosti i organizovanje stručnih kadrova koji će raditi na ekonomskom razvoju opštine;
- Tačnost i aktuelnost relevantnih informacija o trenutnom stanju u privatnom sektoru;
- Privatnicima treba pružiti svu moguću pomoć kako bi izradili kvalitetan reklamni materijal;
- Treba jasno definisati lokacije na kojima pre svega treba preduzeti korake ka privrednom razvoju;
- Treba izraditi kvalitetnu projektnu dokumentaciju;
- Jačanje partnerstva između javnog i privatnog sektora (upravljanje javnim površinama – groblja, parkinzi, sportski tereni i sl.);
- Propisivanje novih pravila o naplati komunalnih taksi za preduzeća koja su registrovana van opštine;
- Opremljena lokacija za privredni razvoj;
- Pozabaviti se problemom bivših društvenih preduzeća koja više ne posluju;
- Unapređenje saradnje u sektoru privatnog preduzetništva u opštini Nova varoš;
- Osposobljavanje novih kadrova u oblasti menadžerstva;
- Korišćenje svake povoljne prilike (manifestacije, festival i sl.) kako bi se promovisali privredni potencijali opštine;
- Potrebno je izraditi i implementirati urbanistički projekat Specijalnog rezervata Uvac.

3.2.6. Zaključak na osnovu podataka o opštinama

Na primerima ovih pet opština, vidimo šta je to što vodeći ljudi ovih opština vide kao osnovne prednosti i mane. Iz ovih analiza vidimo ujedno i koji su problemi i potencijali cele zapadne Srbije. Izdvojićemo neke osnovne potencijale i slabosti koji su navedeni u svim analizama i koji su primenjivi na sve opštine.

Prednosti koje ističu autori planova:

- Povoljan geografski položaj;
- Raskošna priroda;
- Povoljno područje za stočarstvo i poljoprivredu;
- Ljudski resursi

Nedostaci su u celoj Srbiji na nivou regiona slični. Izdvojićemo one najkrupnije koje smo zapazili u ovim planovima:

- Loša infrastruktura;
- Slabo ulaganje u obrazovanje i u društveni život;
- Loša zaposlenost i loša demografska kretanja;
- Odlazak mladih iz sela u gradove;
- Slaba svest ljudi o zaštiti životne sredine;
- Siva ekonomija;
- Nezaposlenost;
- Loša demografska kretanja.

Ovo su neki od ključnih problema vezanih za razvoj regiona. To što se u planovima pominje problem centralizovanosti, malog ulaganja u male sredine i nepostojanje državne strategije još jedan je dokaz koliko regioni zavise od stabilnosti države i koliko stabilnost države zavisi od stabilnosti regiona.

Dobro je da postoje planovi na nivou opština. Potrebno je što više podići svest naroda što se tiče važnosti učestvovanja u planiranju razvoja. Svaka od opština treba da radi na unapređenju planova i pravilnom sprovođenju.

Na osnovu svih analiza na kraju ćemo predstaviti neke zajedničke ciljeve koje bi trebalo da prate sve opštine:

- Bilo bi dobro da opštine zajedno nastupaju na sajmovima i na novom tržištu;
- Privatni sektor mora biti detaljnije informisan;
- Postizanje visokog kvaliteta proizvoda;
- Proizvodi treba da zadovoljavaju određene standarde;
- Treba iskoristiti visok kvalitet i bogate izvore pijaće vode u komercijalne svrhe. Trenutno nedostatak zdrave vode za piće predstavlja veliki problem kako u zemlji tako i u svetu. Opštine u Zapadnoj Srbiji imaju mogućnosti da otvore na primer fabrike za flaširanje i izvoz vode za piće;
- Trebalo bi unaprediti razvoj i uslužnu delatnost turističkih lokacija;
- Turistički kapaciteti su zastareli i ne održavaju se dovoljno. Trebalo bi razviti službe koje bi se bavile održavanjem turističkih lokacija;
- Treba što više i kvalitetnije izrađivati promotivni i suvenirski material u turističke svrhe;
- Promovisati privredne potencijale izradom promotivnog i informativnog materijala;
- Privlačan ambijent i povoljni uslovi za investitore koji zapošljavaju veliki broj radnika;
- Udruženje seoskih domaćinstava koje bi se bavilo seoskim turizmom treba formirati u svakoj opštini;
- Kako bi se pratili tekući trendovi u turizmu potrebno je angažovati zaposlene radnike u ovom sektoru;
- Što se tiče seoskog turizma takođe treba edukovati domaćinstva koje se time bave;
- U cilju napretka i edukacije treba što više razmenjivati iskustvo sa drugim domaćim i stranim sredinama – učestvovati na turističkim seminarima i konferencijama.
- Potrebno je što više promovisati seoski turizam;
- Potrebno je povećati smeštajne kapacitete kao i poboljšati njihov kvalitet u seoskim domaćinstvima;
- Postojeći autentični objekti se moraju revitalizovati, adaptirati, rekonstruisati i opremiti kako bi se zadovoljili aktuelni turistički standardi.
- Isto važi i za postojeće hotelske kapacitete;
- Potrebno je organizovati manifestacije na kojima bi se promovisale tradicionalne vrednosti i turistička ponuda opština;
- Poljoprivrednici nisu edukovani o promenama i inovacijama u poljoprivrednoj proizvodnji – ovim problemom bi se trebalo što pre pozabaviti;
- Potrebno je obezbediti kvalitetan sistem za navodnjavanje;

- Proizvodnju mleka treba modernizovati. Postojeća oprema je zastarela, treba nabaviti novu;
- Treba pružiti podršku poljoprivrednim proizvođačima kada konkušu za subvencije, donacije i sl.
- Poljoprivredni proizvođači moraju biti u kontaktu sa potencijalnim domaćim i stranim kupcima;
- Poljoprivredni proizvođači i udruženja iz svih opština moraju biti međusobno povezani kako bi zajedničkim snagama plasirali proizvode;
- Proizvođači proizvoda iz kućne radinosti treba da formiraju svoja udruženja kako bi unapredili poslovanje;
- Poljoprivredni proizvodi moraju zadovoljavati potrebne standard i moraju imati odgovarajuće sertifikate;
- Potrebno je povećati svest proizvođača o značaju zdravih organskih proizvoda;
- Potrebno je brendirati proizvode kako bi bili prepoznatljivi na tržištu prema svom geografskom poreklu;
- Treba osmisлити prepoznatljivu i jedinstvenu ambalažu za tradicionalne proizvode koja će se izdvajati na tržištu;
- Treba što više organizovati manifestacije na kojima bi poljoprivredni proizvođači predstavljali svoje proizvode;
- Opštine bi trebalo da učestvuju i u manifestacijama koje su vezane za očuvanje životne sredine;
- Treba sinhronizovati lokalne zainteresovane strane kako bi se prilagodile zakonskim regulativama u području zaštićenih prirodnih dobara;
- Treba što više koristiti obnovljive izvore energije. Ovo se može podstaći izradom i primenom projekata energetske efikasnosti;
- Treba organizovati radionice i edukovati stanovništvo o sigurnosti u saobraćaju, bolesima zavisnosti, smanjenju kriminalnih aktivnosti, suzbijanju nasilja i sl.

Proces implementacije strategije mora biti jasno definisan. Izvršna vlast zbog toga treba jasno da raspodeli odgovornosti i zadatke kako bi se ciljevi efikasno realizovali. Glavni akteri koji učestvuju u izradi i implementaciji strategije moraju biti svesni svoje odgovornosti i zaduženja.

Kako bi se planovi bez zastoja sprovodili u delo treba pre svega treba odrediti procese planiranja i odabrati stručne ljude na svim nivoima koji će se pobrinuti da se ti procesi uspešno odvijaju. Treba organizovati stručne kadrove koji će koordinisati, rukovoditi i kontrolisati implementaciju plana predviđenog strategijom. Primeni strategije mora se pristupiti ozbiljno uz uključenost svih aktera koji su učestvovali u izradi. U svakom trenutku moraju biti raspoloživi potrebni ljudski, finansijski, tehnološki i prirodni resursi.

Kako bi se strategija implementirala potrebno je imati dobru organizacionu strukturu i angažovati zainteresovane aktere. Treba da postoji direktna povezanost među svim odeljenjima u upravi. Lokalni akcioni plan mora biti usaglašen sa standardnim pravilima lokalne zajednice. Strategija mora biti u skladu sa propisima lokalnih institucija (Stojkov, B. 2004).

Najzad, kako bi se strategija održivog razvoja sprovela u delo u proces implementacije moraju biti uključeni svi građani. Proces implementacije se mora stalno nadgledati i u svakom trenutku mora biti transparentno šta je do tog trenutka postignuto. Rezultati godišnjih procena moraju biti dostupni građanima u što jasnijem i razumljivijem vidu (Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije 2007-2012).

5. ZAKLJUČAK

Postoji više uzroka velikih disproporcija među regionima u Srbiji. Glavni među njima jesu socijalistička industrijalizacija i urbanizacija u godinama iza nas i nepostojanje institucionalnog okvira za ravnomerni regionalni razvoj. To su problem koji su najviše uticali na neravnomeran razvoj regiona.

Tokom tranzicije, razlike u regionima u Srbiji su porasle. Osnovne razlike ogledaju se u demografskim karakteristikama, ljudskim resursima, privrednoj strukturi i efikasnosti, socijalnoj i ekonomskoj infrastrukturi, pristupu roblemu zaštite životne sredine i unutrašnjoj homogenosti (učešća opština u regionima sa statusom područja sa posebnim razvojnim problemima).

Uvećane regionalne razlike često su posledica neefikasnog korišćenja lokalnih razvojnih potencijala regiona. Brzo stvaranje institucionalnih uslova za konzistentniju i samim tim kreativnu i efikasnu regionalnu politiku, trebalo bi da dovede do smanjenja regionalnih razlika i sve boljeg potencijala lokalnog razvoja širom zemlje.

Problemi neuravnotežene prostorne distribucije privredne i socijalne infrastrukture i strukturnih neizbalansiranosti između pojedinih regiona i regionalnih centara, prikazani su kao manje pristupačna područja i naselja, sa dnevnim migracijama i sa tim u vezi individualnim i socijalnim troškovima, neefikasnom, skupom i nedovoljno opremljenom infrastrukturuom. Sve to se ogleda u svetlu degradiranih područja (Vacić-Mijatović, B., Simić, A., Radović, Z.2003).

Različite političke i istorijske okolnosti i uticaj različitih spoljašnjih faktora doveli su do toga da se u Republici Srbiji nadležnost sa centralnog na regionalni nivo sprovede kroz tri procesa. To su decentralizacija, regionalizam i regionalni razvoj. Nažalost, ovi procesi nisu bili usklađeni pa u skladu sa tim nije postignut željeni rezultat. Najveća mana bila je nepostojanje jedinstvene strategije.

Veliki uticaj na procese decentralizacije imala je politika. Što se tiče prenosa vlasti sa centralnog na lokalni nivo najveći zagovarači bili su naravno predstavnici lokalnih zajednica. Oni su na svojoj strani imali Stalnu konferenciju gradova i opština što se tiče domaće podrške, a sarađivali su i sa mnogim međunarodnim organizacijama (sa Savetom Evrope, OEBS-om i USAID-om).

Sa druge strane Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja i politička partija koja vodi to ministarstvo zagovaraju regionalni razvoj. Otkako su lokalne samouprave dobile veću moć postignuti su bolji rezultati u pogledu decentralizacije i regionalnog razvoja. Primetan je napredak u odnosu na početak dvehiljaditih. Sve ovo ne bi bilo moguće bez podrške Evropske unije.

Izradom Strategije regionalnog razvoja 2007–2012. pokrenuta je inicijativa za regionalni razvoj. Ova strategija postavila je osnove za unapređenje i razvoj zakonodavnih i institucionalnih okvira. Tom strategijom je nekadašnjih sedam regiona svedeno na pet i osnovane su mnoge institucije neophodne za rešavanje problema regionalnog razvoja na svim nivoima. Nacionalni plan i regionalne strategije čija je izrada u toku pospešiće razvoj nove regionalne politike u državi. Proces regionalnog razvoja u Srbiji napredovaće vremenom s obzirom na to da ga podržava EU. Ovaj proces je neophodno usaglasiti sa procesom decentralizacije i regionalizma.

Što se tiče zapadne Srbije konkretno, ona treba da unapredi korišćenje prirodnih dobara. Ona ima svoje brendove po kojima je poznata: *ariljska malina*, *sjenički sir*, *ariljski veš*, *užička komplet lepinja*. Zlatibor i Tara su nezaobilazni centri kada je turizam u pitanju. Potrebno je unaprediti planove razvoja i uskladiti ih tako da se svaki grada i svaka opština ravnomerno razvija i da se svi brendovi koriste na najbolji način. Takođe, neophodno je i da država ulaže u ova plodonosna područja kako bi se prirodni reursi i bogatstva ovoga kraja koristili na najbolji mogući način.

LITERATURA

Reference:

- Armstrong, H. and Taylor, J. (2000): *Regional Economics and Policy*, Oxford, U.K.:Blackwell
- Anand, S. and Sen, A. (1994): *Sustainable Human Development: Concepts and Priorities*, Occasional Paper 8, UNDP, New York
- Bergstrand, Jeffrey H. (2006): *Regional Integration as a Development Strategy*, Paper presented at The New Regionalism: Progress, Setbacks, and Challenges, Washington, DC
- Cvijanović D., Mihailović B., Simonović Z. (2009): *Tranzicija u Srbiji: efekti i ograničenja*, naučni rad
- Devetaković, S. (2003): *Ekonomska regionalizacija Srbije*, Međunarodni naučni skup: Regionalni razvoj i demografski tokovi balkanskih zemalja, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu
- Đorđević, M., Obradović S., Lojanica, M.: *Komparativna analiza regionalne razvijenosti Šumadijskog i ostalih regiona u Republici Srbiji*, Ekonomski fakultet, Kragujevac,
- European Commission (2004-2009): *Working towards a New Europe: The role and achievements of Europe's regional policy*.
- European Commission (2007): *Growing Regions, Growing Europe*, Brussels: European Communities.
- Jakopin E., Perišić A. (2008): *Efekti integracije Srbije u Evropsku uniju na regionalni razvoj*, FEFA, Beograd
- Jakopin. E, Tontić S., Jotev J., Drobnjak M., Simeunović. L, Stojadinović. S. (2009): *Regionalni razvoj Srbije*, Republički zavod za razvoj, Beograd
- Jakopin, E. (2005): Regionalne neravnomernosti kao limitirajući faktor razvoja Srbije, Kopaonik, Savetovanje ekonomista Srbije (SES).
- Kotler P. i Keller K. L. (2006): *Marketing menadžment*, Data Status, Beograd
- Miljević M. (2010): *Metodologija naučnog rada*, Pale.
- Mašić B. (2009): *Strategijski menadžment*, Univerzitet Singidunum, Beograd.

- Pavlović Križanić, T., Šovljanski, R. (2010): *Priručnik za strateško planiranje i upravljanje lokalnim razvojem u Republici Srbiji*, Centar za regionalizam, Novi sad.
- Sokić, S. (2003): *Ekonomija tranzicije*, Beograd.
- Stojkov, B. (2004): *Strateško planiranje (prostornog) razvoja u Evropi i Srbiji*. IAUS, Beograd
- Stančetić, V. (2009): *Region kao razvojna perspektiva u Evropskoj uniji*, Službeni glasnik, Beograd.
- Vacić-Mijatović, B., Simić, A., Radović, Z. (2003): *Regionalizacija Srbije*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, pp. 19-25.

Izvori:

- *Program razvoja opštine*, Arilje 2007;
- *Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007. do 2012. godine*, Republički zavod za razvoj, Beograd.
- *Strategija održivog razvoja opštine Priboj* za period 2012 – 2017. god
- *Strategija lokalnog održivog razvoja opštine Nova Varoš* za period od 2010. do 2020. godine.
- *Akcionni plan za lokalni ekonomski razvoj (opština Loznica)* 2014.
- *Program razvoja opštine Užice* 2008–2015.
- *Strategija lokalnog održivog razvoja* 2012 – 2020. (grad Užice)
- *Strategija održivog razvoja opštine Gornji Milanovac* 2012–2021.
- Vlada RS (2008): *Nacionalni program integracije Srbije u EU*.
- Vlada RS (2004), *Regionalna politika Evropske unije*, Kancelarija za pridruživanje Evropskoj uniji, Beograd
- Vlada RS (2010): *Zakon o prostornom planu Republike Srbije od 2010. Do 2020*, Službeni glasnik.
- *Zakon o regionalnom razvoju Republike Srbije* (2009), Službeni glasnik 50/09.

Internet izvori:

- <http://www.fefa.edu.rs/files/pdf/StudijeIstrazivanja/16RegionalniRazvoj.pdf>

- Zakon o prostornom planu Republike Srbije, od 2010. do 2020, www.regionalnirazvoj.gov.rs
- <http://www.gornjimilanovac.rs/>
- <http://www.graduzice.org>
- <http://www.balkan-politika.com>
- <http://www.euractiv.com>
- <http://ec.europa.eu>
- <http://www.loznica.rs/>
- <http://www.novavaros.rs/>
- <http://www.priboj.rs/>
- Republički zavod za statistiku <http://webrzs.stat.gov.rs>